

Deconstruir la guerra

Francesc Benítez
Tica Font
Pere Ortega
Alejandro Pozo

Deconstruir la guerra

Dades Biblioteca de Catalunya . CIP

Deconstruir la guerra. – (Apunts de pau i drets humans ; 1)

Bibliografia

ISBN 9788439378396

I. Benítez, Francesc. Benítez Merino II. Font, Tica, dir. III. Catalunya.

Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans IV. Catalunya.

Departament d'Educació V. Col·lecció: Apunts de pau i drets humans ; 1

1. Guerra – Ensenyament 2. Guerra i societat – Ensenyament

355.01(076)

Col·lecció “Apunts de Pau i Drets Humans”, 1

Barcelona, novembre de 2008

Autors: Francesc Benítez, Tica Font, Pere Ortega, Alejandro Pozo

(Centre d'Estudis per a la Pau JM Delàs de Justícia i Pau)

Coordinació: Tica Font

Edició:

Generalitat de Catalunya

Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació

Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans

Av. Diagonal 409 · 08008 Barcelona

Tel: 93 552 60 00

oficinapauddhh@gencat.cat

www.gencat.cat/dirip

Generalitat de Catalunya

Departament d'Educació

Via Augusta 202-226 · 08021 Barcelona

www.gencat.cat/educacio

El llibre va ser encarregat per l'Ajuntament de Sant Adrià del Besòs

al Centre d'Estudis per la Pau J.M.Delàs. Justícia i Pau (Rivadeneyra 6, 10è

08002 Barcelona; delas@justiciaipau.org; www.justiciaipau.org/centredelas)

Deconstruir la guerra

Francesc Benítez, Tica Font, Pere Ortega, Alejandro Pozo

Coordinació de la col·lecció “Apunts de Pau i Drets Humans”: Eulàlia Mesalles
Correcció lingüística: Anna Gudiol
Disseny i maquetació: Fundació Tam-Tam
Il·lustracions: Sagar Fornies
Impressió: Futurgrafic

Imprès en paper ecològic i 100% reciclat

Tiratge: 1.000

Dipòsit legal:

Aquesta obra està subjecta a llicència *Creative Commons* de Reconeixement – No comercial – Sense obra derivada 2.5. Espanya. Consulteu la llicència a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

L'estudi està disponible en format electrònic als webs de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans i del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya. Es pot copiar, distribuir, comunicar públicament, traduir i modificar aquesta obra sempre que no se'n faci un ús comercial i es reconegui l'autoria amb la citació següent:

BENÍTEZ, F.; FONT, T.; ORTEGA, P.; POZO, A. *Deconstruir la guerra*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2008. (Apunts de Pau i Drets Humans, 1).

Les opinions expressades en aquesta publicació no representen necessàriament les de l'Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans ni les del Departament d'Educació.

SALUTACIÓ

Aquesta és la primera publicació de la nova col·lecció “Apunts de Pau i Drets Humans”, dedicada a difondre una sèrie de materials didàctics i pedagògics centrats en la cultura de la pau i la defensa i la promoció dels drets humans. Està especialment pensada per donar suport al professorat de primària i de secundària, però també a totes aquelles persones que en l'àmbit no formal, des de grups i entitats, es dediquen a una tasca molt important de formació, d'educació i de sensibilització dels nostres infants i joves.

Vull expressar diversos motius pels quals és una satisfacció per a mi presentar aquesta nova col·lecció.

En primer lloc, perquè és fruit d'un acord entre el Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació i el Departament d'Educació, que materialitza i concreta la voluntat del Govern de la Generalitat de donar molta importància a l'educació i la formació en valors del nostre jovent, i molt especialment en la cultura de la pau i dels drets humans.

En segon lloc, perquè aquesta tasca necessita materials i documents que estiguin a l'abast de les persones educadores i formadores. Però a més, ha de partir de la realitat tal com és, i en el cas dels conflictes i de les guerres, no ha de negar-los ni amagar-los, sinó que partint de la comprensió de la seva realitat i existència, cal ajudar els joves i les joves a extreure valors que els serveixin per construir una actitud adulta d'anàlisi, de comprensió dels mecanismes de la realitat, de crítica i de compromís amb la millora del món d'avui. I la pri-

mera publicació d'aquesta nova col·lecció pretén, i aconsegueix plenament, precisament això. *Desconstruir la guerra*, en aquest sentit, no és un llibre qual-sevol.

En tercer lloc, perquè és una obra que han realitzat persones membres d'una entitat que té molt bagatge en el treball en favor de la cultura de la pau: Justícia i Pau, i concretament, el seu centre d'estudis J. M. Delàs. Una entitat compromesa amb els valors de la pau i dels drets humans, i que sempre ha destacat per la importància que dóna a la tasca de sensibilització i d'educació per la pau.

El Govern de la Generalitat està fortament compromès amb el treball per la pau i els drets humans. Per això ha impulsat la creació d'un Institut Català Internacional per la Pau, la creació del qual ja ha estat aprovada pel Parlament de Catalunya, i que actualment es troba en procés de posada en funcionament, i ha creat una Oficina de Promoció de la Pau i dels Drets Humans, que té per missió principal impulsar les actuacions de tota la Generalitat en aquests dos àmbits.

Vull acabar aquesta salutació expressant la meva felicitació als autors del llibre i a l'entitat Justícia i Pau, per la seva tasca continuada en favor de la pau i dels drets humans, entitat que acaba de celebrar el 40è aniversari de la seva creació a Catalunya. També vull expressar la meva felicitació i el meu agraïment a l'Ajuntament de Sant Adrià de Besòs, que va encarregar i finançar inicialment aquesta obra com a resultat del seu compromís amb el treball per la cultura de la pau. De ben segur que serà una eina útil en aquesta tasca, que és compromís compartit per tothom.

Joan Saura i Laporta
Conseller d'Interior, Relacions Institucionals i Participació

PRESENTACIÓ

Em plau presentar-vos *Deconstruir la guerra*, el primer llibre de la col·lecció “Apunts de Pau i Drets Humans”, fruit del conveni entre el Departament d’Interior, Relacions Institucionals i Participació i el Departament d’Educació. L’objectiu d’aquesta col·lecció és promoure la cultura de la pau i dels drets humans per tal de fomentar els valors de la ciutadania, l’estima pel sistema democràtic i l’arrelament al propi país dins del món acadèmic.

Deconstruir la guerra és un material que s’adequa a les línies actuals de treball del Departament d’Educació. Pretén educar en la responsabilitat i solidaritat i dotar de continguts aquelles activitats didàctiques per fer reflexionar i aprofundir en tots aquells elements o aspectes que formen els conflictes bèl·lics.

La voluntat d’aquest llibre és potenciar aspectes del currículum escolar a favor de la cultura de la pau i la sensibilització de l’alumnat sobre la guerra i els conflictes armats. Vol explicar què s’hi amaga al darrere, quines implicacions econòmiques tenen, quines són les causes, quines són les víctimes... i quines alternatives a les guerres i a la violència podem desenvolupar i difondre com a ciutadans del món.

Aquest primer llibre va dirigit al professorat i a l’alumnat de secundària i consta de quatre blocs, que es poden treballar com una seqüència didàctica completa o de manera independent en funció de cada projecte didàctic.

Si l'alumnat fa servir aquest material i aprèn a comprometre's socialment, a rebutjar la idea de la guerra i de la violència i acaba essent més conscient que les guerres les fem les persones i que totes en podem ser còmplices, sigui de manera activa o des de la nostra passivitat, de ben segur que s'hauran complert els objectius proposats.

Ernest Maragall i Mira
Conseller d'Educació

Sant Adrià de Besòs vol construir dia a dia el seu projecte de ciutat educadora i, per aquest motiu, treballar el valor de la pau és una fita que no podem deixar de banda. El municipi vol impulsar la convivència dels seus ciutadans i ciutadanes per garantir una ciutat cohesionada i en pau, però sense oblidar també que la convivència local no ha de prescindir de la solidaritat amb altres pobles, ciutats i països. La nostra situació benestant no es pot fonamentar en les injustícies i els conflictes del món global.

El material didàctic que teniu a les mans va néixer de la iniciativa del Consell de Solidaritat de la nostra ciutat i vol ser una eina per reflexionar de forma àmplia al voltant dels conflictes armats. Les guerres es preparen, s'executen i tenen conseqüències més enllà de la declaració dels conflictes. Les conseqüències més evidents són el patiment de persones, milions i milions de desplaçats, refugiats i morts. Davant d'aquesta situació hem de pensar com construir una societat, un món que resolgui els conflictes utilitzant unes altres "armes": les del diàleg, el respecte i la justícia.

Tal com indica el títol d'aquest material, *Desconstruir la guerra*, la solució no és d'avui a demà. Hem de treballar per invertir els processos i a la vegada crear-ne de nous. I en aquest sentit l'Ajuntament s'ha compromès, amb l'edició d'aquest material, a contribuir a la construcció d'un pensament crític entre els alumnes. Hem d'aprendre a veure el que hi ha darrere una notícia, quins interessos hi tenen un paper, etc. Cal educar en el respecte, el diàleg i el compromís de fer una societat on la pau sigui un valor a l'alça, encara que calgui fer un esforç personal per trobar el camí dels valors positius.

Des de Sant Adrià de Besòs felicitem el Departament d'Educació i el Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació per la iniciativa de publicar material didàctic per a la construcció de la pau.

Per últim, agraïm a l'equip del Centre d'Estudis per la Pau J. M. Delàs i a totes les persones que han participat en la elaboració d'aquest material la seva tasca a favor de la pau.

Jesús Maria Canga Castaño
Alcalde de Sant Adrià de Besòs

ÍNDEX

Introducció	13
Bloc 1 Què s'amaga darrere les guerres	17
1.1 La violència que ens envolta	25
1.2 Preparant la guerra	29
1.3 El negoci de la guerra	35
1.4 Com es construeix la imatge de l'enemic	41
1.5 Què són les armes?	47
1.6 Les causes de les guerres	53
Bloc 2 Les víctimes de les guerres i dels conflictes armats	57
2.1 El ball de les xifres	63
2.2 Qui són les víctimes de les guerres	71
2.3 Altres formes d'infringir sofriment a les víctimes	79
2.4 El drama dels desplaçats	83
Bloc 3 Les maneres de fer la guerra	89
3.1 Qui fa les guerres	93
3.2 Els menors d'edat també maten	97
3.3 Mètodes de lluita	103
Bloc 4 Alternatives a les guerres i a la violència	109
4.1 Hi ha diversos tipus de violència	111
4.2 La vida i la història son plenes de conflictes	117
4.3 El perquè de l'ús de la violència armada	123
4.4 Els perquè de la contraviolència	129
4.5 Hi ha alternatives no violentes als conflictes armats	133
4.6 Treballadors per la pau per tot arreu	137
4.7 La participació personal: el consum per a la pau	143
Per aprofundir més	149

INTRODUCCIÓ

A les escoles catalanes, els joves estudien els successius conflictes que ha conegut el nostre país, especialment la Guerra Civil. Coneixen els principals trets de les dues guerres mundials i la violència perpetrada durant la Guerra Freda no els és desconeguda. Poques vegades, però, se'ls parla dels conflictes armats que avui en dia es cobren milers de vides humanes, destrossen ciutats senceres i amenacen seriosament el medi ambient. Pocs estudiants són capaços d'enumerar alguns dels països que en els últims anys, o fins i tot actualment, pateixen guerres. Són encara menys nombrosos els estudiants que saben explicar les causes i les realitats d'aquestes guerres. És curiós que això succeeixi precisament quan els mitjans de comunicació ens informen més que mai i en temps real del que passa arreu del món.

El relatiu desconeixement per part dels joves dels conflictes armats coincideix paradoxalment i amargament amb una creixent banalització de la violència, si més no en les imatges que constantment desfilen davant dels seus ulls. Veure cossos mutilats i cadàvers ja no és una cosa estranya als telenotícies. Els dibuixos animats i les sèries televisives són cada cop més violents. Les pel·lícules de guerra continuen sent de les més taquilleres. I molts videojocs contenen escenes que, per molt virtuals que siguin, denoten una indigerible crueltat.

Però les guerres no només són imatges xocants o fonts d'inspiració per a jocs perversos. Són realitats que converteixen la vida de centenars de milers d'éssers humans en un veritable infern. Les guerres d'avui tampoc són del tot comparables als conflictes dels llibres d'història. Les causes, els actors, els efectes i les víctimes han canviat i s'han diversificat.

Totes aquestes coses volem abordar-les en aquest material, volem que en aquest quadern trobeu la informació mínima per introduir els alumnes en la complexitat de les guerres. Però el nostre objectiu final no pot ser adquirir coneixements sobre les guerres, no pretenem que els alumnes, després de diverses sessions i reflexions, sàpiguen més coses sobre les guerres. Els nostres objectius són més vitalistes i pretenem que les informacions que aquí trobareu ajudin els alumnes a prendre compromisos i reafirmar conviccions.

Un dels nostres objectius és que els alumnes prenguin consciència que totes les persones podem ser potencials actors o víctimes de les guerres. Les guerres reals, a diferència de les pel·lícules o videojocs, les fan les persones, la gent del carrer. Aquelles persones més vulnerables mentalment o amb menys conviccions o les més aventureres... són les que més fàcilment s'enrolen, participen i utilitzen la violència política com a instrument per resoldre un conflicte. Però també hem de ser conscients que aquells que callen o no volen saber estan contribuint i són còmplices malgrat que no agredeixin directament ningú, ja que sense la passivitat de milers o milions de persones no seria possible la guerra.

Però a l'igual que tots nosaltres formem part del problema, tots nosaltres també formem part de la solució, la solució a les guerres està en nosaltres, en les persones, en cadascuna de les persones, en com vivim, en com pensem, en com ens relacionem... Per això aquest treball té com a segon objectiu intentar que els alumnes rebutgin la idea de la guerra.

Al llarg de les sessions, en algun moment us trobareu amb comentaris que suggereixen o expliciten el desànim, sovint perquè ens adonem que la realitat és tan complexa o que els òrgans de presa de decisions són tan llunyans a nosaltres que ens sentim que no podem fer-hi res o que la nostra capacitat per actuar i canviar les coses és tan petita que ens desanima.

Aquests sentiments d'impotència o petitesa sortiran sovint i estan justificats, és normal, però quan sorgeixin val la pena tenir present que el món és dels optimistes. Optimistes van ser totes aquells i aquelles que al llarg de generacions es van oposar a l'esclavitud. Abolir l'esclavitud ha costat segles, però si es va aconseguir era perquè moltes persones rebutjaven la idea que hi hagués homes i dones que no eren persones. Segur que al llarg d'aquests segles hi va haver persones que van lluitar intensament per canviar el pensament d'altres persones i que estaven convençuts que les coses podien ser d'una altra mane-

ra. També és segur que molts i moltes no van fer coses destacades, però el que sí que és segur és que van donar suport i es van adherir a aquest rebuig de l'esclavitud. Optimistes van ser tots aquells i aquelles que van lluitar pels drets civils o pels drets de les dones.

En aquest material i a través de les reflexions que us plantegem, us estem proposant que us uniu a la idea d'abolir la guerra. Al llarg del material s'ofereixen reflexions dels diferents aspectes o elements que caracteritzen la guerra, aquestes reflexions simplement han de servir per refermar-nos mentalment en el nostre rebuig a la guerra, per donar-nos raons per rebutjar-la i per fer-nos reflexionar que la nostra vida quotidiana ha d'estar en coherència amb aquesta finalitat.

Esperem que us sigui d'utilitat.

1. QUÈ S'AMAGA DARRERE LES GUERRES

OBJECTIUS

Reflexionar sobre els tipus de conflictes armats, les causes i els factors que poden fomentar l'inici o la perpetuació d'una crisi o guerra.

Descobrir que les guerres i conflictes violents no obeeixen solament a qüestions polítiques, sinó que hi intervenen també causes estructurals i socials.

Reflexionar sobre la responsabilitat que nosaltres tenim en els conflictes armats. Els conflictes armats mai són productes aliens a nosaltres, ja que tenim responsabilitats compartides en tot el que passa al planeta. Alhora també hi ha conflictes a casa nostra que poden desembocar en violència.

Prendre consciència sobre què és la guerra i quins efectes produeix sobre les persones. També reflexionar sobre què són les armes.

IDEES CLAU

- * La guerra no és una cosa immaterial que solament existeix en la televisió, els còmics o els videojocs. La guerra és una realitat que passa no gaire lluny de nosaltres, que produeix molt de sofriment i morts, i que el nostre Estat té una responsabilitat en el seu desenvolupament, preparació o resolució.
- * Cal saber que hi ha moltes classes de guerres i conflictes armats, i que cal conèixer les diferències per poder interpretar les causes, prevenir-les i posar-hi remei.
- * La violència estructural i cultural present en totes les societats també pot desembocar en conflictes armats.
- * Cal saber què és això anomenat *militarisme*, com i per què es produeix la *despesa militar* i què són *les armes*, i si aquests elements formen part del problema o de la solució.

APORTACIONS CONCEPTUALS

Al llarg del treball utilitzarem indistintament la paraula “guerra”, “conflicte armat” o “conflicte violent” per totes aquelles situacions que responen a la definició “d’enfrontament entre dos parts en què la violència armada s’utilitza repetidament i d’una manera organitzada i sistemàtica causant una destrucció massiva i de llarga durada. Les parts enfrontades poden ser exèrcits d’estats reconeguts, forces paramilitars, o tot tipus de grups armats oposats al poder establert per raons econòmiques, polítiques, ideològiques, ...”.

En primer lloc cal diferenciar entre violència estructural, cultural i personal. L’estructural és la violència exercida des dels estaments que regeixen una societat i que motiva les desigualtats econòmiques i socials. És la violència que impossibilita sortir de la pobresa, que discrimina per raons de gènere, condició social o pertinença cultural. És la violència que se sustenta en una distribució desigual de la riquesa i del poder. Aquests tipus de violències portades a extrems poden produir tensions socials explosives que poden generar violència personal i arribar a conflictes armats o guerres. Respecte a la violència cultural, forma part del sistema de valors que es materialitza a través de la religió, la ideologia, la llengua, les ciències i l’art, en el sentit que serveix per legitimar la violència estructural que permet les desigualtats entre les persones. Però tampoc es pot afirmar que la violència estructural condueixi irremediablement a la guerra, perquè en totes les societats actuals conviuen alguns tipus de violència.

El mariscal Clausewitz va deixar escrita la famosa màxima **“la guerra és la continuació de la política per altres mitjans”**.

La guerra sorgeix quan no es fan els esforços necessaris i adequats per tractar els conflictes a través del diàleg, la negociació política o altres mecanismes no violents. Quan per aquestes vies no s’aconsegueixen els resultats esperats (perquè no hi ha voluntat suficient o perquè el que interessa és, precisament, l’ús de la violència), s’utilitza la força bruta per aconseguir-ho. Però aquesta idea no ens ha de fer pensar que la guerra es produeix per una sola causa, sinó que influeixen diversos factors en la seva gestació, encara que, de vegades, uns siguin més determinants i juguin un paper més destacat que d’altres. Així, generalment, podem dir que la guerra sempre és una

barreja de factors, i afirmar que les guerres són solament per raons polítiques o econòmiques és una simplificació.

La guerra serveix d'excusa als governs per imposar als pobles submissió, lleis d'excepció repressives, dictadures, obligatorietats, treballs forçats, suspensió d'eleccions, de garanties, de drets. Els governants són inamovibles, els caps militars prenen un poder excepcional, i militars i soldats es converteixen en herois. Per altra banda, la guerra també serveix d'excusa als insurgents, als grups opositors armats, a les bandes paramilitars i als *senyors de la guerra* per controlar la vida econòmica d'una part del territori i els beneficis que els recursos naturals d'aquesta zona proporcionen.

Les grans guerres del segle XX

La **Primera Guerra Mundial** (1914-1919) va ser una guerra colonial per conquerir territoris, per estendre el control mundial, es buscava ampliar l'hegemonia mundial dels estats que hi van participar. Va ser una guerra imperial. Van morir deu milions de persones i hi va haver cinc milions de desplaçats. Es va bombardejar les ciutats i s'atacà la població civil. A principi del segle XX, els morts en les guerres eren entre un 85% i un 90% militars, la resta, civils.

La **Segona Guerra Mundial** (1939-1945) també va ser una guerra imperial, d'expansió per part d'uns estats (Alemanya, Itàlia, Japó i d'altres) que pretenien la dominació d'altres territoris i estats com "espais vitals" del seu desenvolupament econòmic. Hi va haver seixanta milions de morts i quaranta cinc milions de desplaçats. Es va atacar la població civil de manera sistemàtica amb exterminis de població. El nazisme exterminava per raons identitàries, però també polítiques; els anarquistes, socialistes i comunistes eren eliminats. Però els bombardejos d'Estats Units amb la bomba atòmica a Hiroshima i Nagasaki també van ser d'extermini total de la població. Després de la 2a Guerra, els morts es repartien, aproximadament, en un 50% entre militars i civils.

La **Guerra Freda** (1945-1989) va enfrontar dos blocs ideològics, socials i militars. D'una banda, l'URSS, d'ideologia comunista i economia planificada des de l'Estat. De l'altra, Estats Units i els seus aliats, amb un model econòmic de caire capitalista i un model polític de tipus liberal parlamentari.

En aquesta etapa els dos blocs no van enfrontar-se directament entre ells (d'aquí el qualificatiu de "freda"), sinó delegant la guerra en les faccions armades

que combatien en països situats a la seva perifèria, en l'anomenat Tercer Món. Lluiten per l'hegemonia de les seves idees i per implantar i estendre els seus sistemes polítics i econòmics. Aquestes guerres mal etiquetades de "baixa intensitat" van provocar, entre 1945 i 1989, 24 milions de morts. Són, com totes les guerres, igual de destructives; solament la guerra del Vietnam va provocar 2 milions de morts i un ecocidi a la natura producte del llançament de centenars de milers de bombes químiques.

Però va existir un *statu quo* entre les dues potències de no atacar-se mútuament, un equilibri basat en una cursa d'armaments de grans proporcions i el terror de la destrucció mútua per una guerra nuclear.

La **Postguerra Freda** (1990-avui) suposa uns conflictes armats que es caracteritzen, majoritàriament, per ser guerres a l'interior dels estats, entre bàndols que s'enfronten pel control de recursos, pel poder dins d'un territori, o per demanar autonomia o independència. En el futur, les guerres es justificaran com una lluita contra el terrorisme.

D'acord amb les dades oficials, actualment entre el 90% i el 95% dels morts són civils, i només un 5% o 10% són militars. Des de 1990 fins avui hi ha hagut 82 conflictes armats amb 14 milions de morts i 40 milions de desplaçats. Cal tenir en compte que els criteris per classificar els "conflictes armats" són establerts en funció d'uns paràmetres significatius que sovint les realitats superen. Per altra banda, és important saber que els morts civils han sigut sempre molt nombrosos, tant en les guerres d'abans com en les actuals. Les estadístiques oficials només inclouen com a "víctimes de les guerres" les que es produeixen com a conseqüència directa dels enfrontaments, en un període que abasta des de l'"inici" oficial de la guerra fins a la signatura del "procés de pau". Això representa una reducció dels efectes de les guerres, ja que hi ha víctimes que mai són comptabilitzades, com:

- * Les víctimes que, com a conseqüència directa de les ferides sofertes durant la guerra, moren una vegada aquesta ha acabat.
- * Els afectats per l'efecte anacrònic de cert tipus d'armament utilitzat indiscriminadament en les confrontacions armades: mines antipersona, projectils d'urani empobrit, bombes de dispersió i altre material explosiu que no va esclatar en el moment de ser utilitzat.
- * Els malalts de sida i altres malalties mortals fruit de les violacions sexuals sofertes en temps de guerra.

- * Les estadístiques no consideren els morts indirectes de les guerres a mitjà i llarg termini, fruit de l'empitjorament de les condicions de vida que produeix la guerra per a la majoria de la població. Aquesta disminució en la qualitat de vida es tradueix normalment en un augment de la pobresa, la violència i la vulnerabilitat, en particular dels desplaçats, ja que sol ocórrer que la població ven els seus mitjans productius (terres, animals, eines...). El trauma produït sovint representa una càrrega per a una possible recuperació que per altra banda és més difícil, ja que les condicions generals de la comunitat són desastroses (desestructuració econòmica i social, poques oportunitats laborals, economia informal dificultada per una disminució de béns generalitzada...). També les víctimes de la fam, ja que la guerra acostuma a anar acompanyada de la pèrdua de les collites agrícoles i la contaminació de les aigües potables. Tot això pot derivar en una disminució de l'esperança de vida d'una societat que a vegades no queda quantificada en les estadístiques oficials de la guerra.

Causes de les guerres

Les causes de les guerres són múltiples i sempre resulta complex abordar l'estudi d'un conflicte. Perquè existeixi un conflicte armat hi ha d'haver un motiu real de contraposició d'interessos, un assumpte en litigi o disputa. Els condicionaments culturals, les percepcions, les tradicions o la identitat grupal de les persones ajudaran que aquestes s'agrupin de forma diferent segons sigui la percepció que tenen del problema. Quan el problema és percebut com una amenaça pels diferents grups, quan en el transcurs dels anys no es resol i es van generant greuges i antagonismes, tangibles o intangibles, entre els grups en litigi, la probabilitat que evolucioni de forma violenta s'incrementa segons augmenti cadascuna d'aquestes situacions.

Convé que tinguem present que la guerra és una creació de l'home, que forma part de les tradicions mil·lenàries de totes les cultures i que les causes i els factors que la provoquen poden ser múltiples. A continuació us oferim una classificació en funció dels problemes o litigis més destacats o característics; malgrat això, volem remarcar que els conflictes són complexos i que el que a continuació us presentem només és una manera d'organitzar les raons que poden servir per explicar les guerres.

Factors que influeixen en les guerres

- a) Econòmics, quan estan en disputa privilegis d'aquest tipus entre els diferents grups de poder. Un exemple conegut es troba en el control o l'accés als recursos naturals energètics (petroli, gas), minerals diversos (or, diamants, gemmes, fosfats, coure, coltan), fustes tropicals preuades o cultius com l'opi o la coca. Tanmateix, moltes vegades els recursos naturals són més una manera de finançar la guerra que una causa que la expliqui. Cada bàndol s'enfronta a l'altre per controlar un territori on estan situats aquests recursos naturals, cosa que significa controlar l'activitat econòmica de la zona i obtenir els beneficis que comporti. En definitiva, els bàndols qüestionen el dret a enriquir-se del grup que ostenta el poder de l'Estat, i de forma directa els opositors busquen enriquir-se ells i el seu grup a través dels recursos naturals del territori que controlen. Moltes de les guerres de l'Àfrica subsahariana tenen motivacions econòmiques, la guerra d'Iraq també tenia un rerefons amb el control del petroli.
- b) Lluites entre grups rivals pel control del poder polític a l'interior d'un Estat.
- c) Les qüestions religioses, nacionals o ètniques es poden afegir o entrecreuar amb altres factors i poden agreujar un conflicte armat. A partir de la dècada dels anys 90 els vells i nous conflictes armats seran tractats pels mitjans de comunicació com a conflictes que enfronten comunitats: hutus contra tutsis, bosnians contra servis o contra croates, etc. Ara bé, això no ens ha de fer pensar que els conflictes actuals són conflictes ètnics, religiosos o culturals; la etnicitat o la religió han passat a ser l'element aglutinador de les parts enfrontades violentament, però no són la causa de l'enfrontament.
- d) Factors històrics del passat, com antigues rivalitats, greuges o conflictes no ben resolts són també factors de possibles conflictes.
- e) Lluites per l'autonomia o la independència dins d'un mateix Estat per part d'una comunitat, grup, ètnia o una minoria que reclama una major autonomia política o la secessió del seu territori, i s'enfronta a les forces governamentals per aconseguir-ho. Un exemple d'aquest tipus de conflicte seria el del poble kurd.
- f) Les qüestions territorials poden generar disputes pel control d'àrees que són dintre d'un altre Estat, pels recursos que són compartits o bé perquè es vol incorporar dintre de les fronteres de l'Estat un territori.
- g) Un repartiment desigual de les riqueses o de les terres de cultiu, sovint acaparades per una minoria de la població.
- h) La corrupció com a element destacat del funcionament de l'economia.

- i) Un deteriorament del medi ambient amb un augment de la desertització, desforestació, erosió del sòl i manca d'aigua que fan disminuir la producció d'aliments.
- j) Un augment de la demografia que pot desestabilitzar un país, ja que l'augment de població jove sense perspectives de treball i estudis pot generar molta frustració i convertir-se en un focus de conflictes.
- k) La violació sistemàtica dels drets humans. Si hi afegim manca de llibertats públiques, d'associació i d'expressió i la repressió de les llibertats, es genera una situació que pot provocar conflictes interns. També força una part de la població a emigrar.
- l) El militarisme, entès com a despesa militar elevada, unes forces armades sobredimensionades i un armament desproporcionat també és un factor molt negatiu que alimenta l'explosió de conflictes amb tercers països.
- m) Les demostracions de poder internacional o hegemònic mundial de les potències politicomilitars, que volen demostrar el seu poder per imposar un determinat ordre. Per exemple, la guerra contra Sèrbia el 1999 per part de l'OTAN tenia un fort component de demostració del poder de la coalició internacional encapçalada per EUA i Europa occidental.

Militarisme i finançament

Els estats, generalment, asseguren la seva sobirania amb mitjans militars. És a dir, creuen que la millor manera de donar seguretat a la població del país és a través d'un fort exèrcit. Això obliga a dedicar una part important del seu pressupost a la despesa militar.

La despesa militar apareix associada a un entramat de diferents apartats que, des de l'aprovació dels pressupostos de l'Estat, circula en diferents direccions, consignacions dirigides al manteniment dels exèrcits. Part d'aquestes partides monetàries aniran a inversions en armes, instal·lacions i infraestructures d'equipaments militars. Una altra part d'aquestes inversions seran en R+D (recerca i desenvolupament) per nous ginyes d'armaments, donades en forma d'ajuts a indústries militars privades. Aquestes indústries vendran al propi Estat els seus productes, les armes, i una altra part d'aquestes armes anirà a les exportacions, armes que també seran adquirides per estats. Fixem-nos que és un cercle que es tanca en sí mateix, surt des de l'Estat i acaba en el mateix Estat. Alguns especialistes afirmen que la despesa militar destrueix riquesa, ja que aquests recursos destinats a produccions civils generarien molts més beneficis.

Quins són els beneficiaris directes de l'enorme despesa militar que hi ha a tot el món, 1.200.000.000.000 dòlars? (un bilió dos-cents mil milions de dòlars). Tot l'entramat industrial, polític i financer que envolta la producció i comerç d'armes. Per a ells **"la preparació de la guerra és un dels negocis més productius dels nostres dies"**.

1.1

Activitat: LA VIOLÈNCIA QUE ENS ENVOLTA

Objectius

Reflexionar sobre la diferència que hi ha entre la violència que mostren els mitjans de comunicació i la violència de la vida real.

Idees clau

- * El cinema o les sèries de televisió mostren uns nivell de violència (assassinats, morts...) molt superior al que podem trobar a la vida real.
- * La violència que ens mostren les pel·lícules o videojocs tots sabem que és fictícia, que és fruit d'un guió, però acostumem a pensar que en la vida quotidiana podem trobar situacions en què seria normal reaccionar com ho fan els actors de la pel·lícula.
- * En les situacions violentes que solem patir la població en la vida diària, sovint no hi ha tant la violència física directa que ens mostren, sinó violència estructural, cultural, de gènere...
- * El mapa de guerres que hi ha en aquesta activitat és un mapa on s'han inclòs aquells països que sofreixen violència física directa d'origen polític.

Aportacions didàctiques

Malgrat que hem fet més insistència en la violència política, a classe hem de deixar que els alumnes parlin de qualsevol tipus de violència, ara bé, hem d'evitar que es reproduïxin tòpics o estereotips com aquells que identifiquen els immigrants com a violents, totes les dones àrabs com a víctimes de la violència masclista, etc.

Es bo deixar parlar i que els alumnes identifiquin les violències més properes: escola, casa, ciutat, Estat...

1.1

LA VIOLÈNCIA QUE ENS ENVOLTA

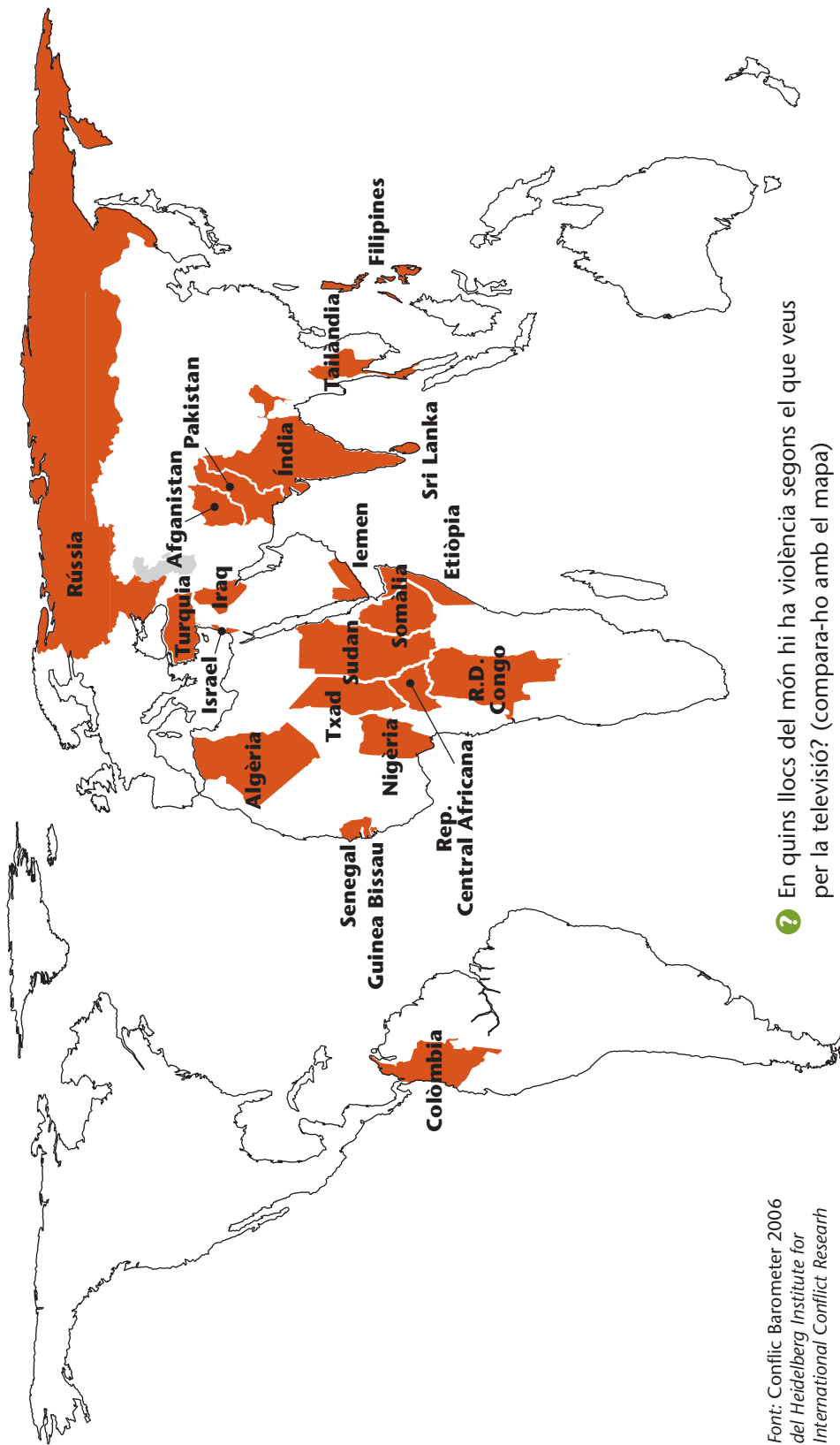
Ben segur que cada dia dediques una estona a mirar la televisió, pensa una mica i anota en aquest quadre:

Quin tipus de programes veus	Quins d'aquests programes mostren violència	Quins d'aquests programes no mostren violència	Quants morts o assassinats es poden veure en cada programa
Pel·lícules			
Videojocs			
Dibuixos animats			
Serials			
Notícies de TV			

Reflexiona sobre les preguntes següents.

- ? A la vida real has vist mai una mort violenta?
- ? Als mitjans de comunicació i d'entreteniment per què creus que hi ha tanta violència?
- ? Què opines de l'ús de la violència en el cinema o TV?
- ? Què opines de l'ús de la violència a la vida real?

Font: Conflict Barometer 2006
del Heidelberg Institute for
International Conflict Research

? En quins llocs del món hi ha violència segons el que veus per la televisió? (compara-ho amb el mapa)

1.2

Activitat: PREPARANT LA GUERRA

Objectius

Prendre consciència que la guerra, com qualsevol altra activitat, s'organitza i es prepara.

Descobrir el gran volum de recursos humans, econòmics i materials que es destinen a preparar-se per a la guerra.

Reflexionar sobre la pèrdua de benestar social que això suposa.

Idees clau

- * La despesa militar i d'armes representa una sagnia sobre els recursos socials i econòmics que els països no industrialitzats no es poden permetre. Sostreure tots aquests recursos econòmics pot impedir la satisfacció de les necessitats bàsiques de les persones i hipotecar el desenvolupament en el futur.
- * El 20% de deute extern dels països no industrialitzats procedeix de l'adquisició d'armes en la dècada dels 70.
- * En termes percentuals, l'Estat espanyol ha ocupat el segon lloc del món en Recerca i Desenvolupament (R+D) militar i el segon per la cua del món ric en R+D civil.

Aportacions conceptuals

És impossible començar una guerra sense preparar-la: una guerra necessita diners, soldats, armes i serveis (subministraments). Tota guerra és una gran empresa econòmica que comença amb una acumulació de capital en diners i materials. Per això, els estats es preparen permanentment per fer la guerra. Ho fan a través dels pressupostos de l'Estat que permeten pagar els sous als militars, comprar les armes i municions suficients i tots els serveis per poder garantir el funcionament de les armes i l'exèrcit.

Totes les despeses que es dediquen a la militarització sostenen recursos que podrien anar destinats a sanitat o educació i que permetrien augmentar la qualitat de vida a tota la població.

Sota el concepte de Seguretat, els estats inverteixen en recursos i persones preparant-se per a la guerra. Sovint, el cost de la militarització és el preu que ha de pagar l'Estat per mantenir un nivell d'intimidació suficient sobre els països veïns, per mantenir el seu paper predominant, així com per mantenir-se en el poder un govern poc democràtic que té por a la insurrecció de la població civil. Aquesta concepció de la seguretat es basa en l'assumpció que l'acumulació d'armes i l'increment de soldats pot proporcionar més seguretat, que mostrar a altres països o a la pròpia població el poder de destrucció que es posseeix pot dissuadir els altres d'utilitzar la violència.

Ara bé, la seguretat en un sentit ampli té a veure amb les persones, amb el medi ambient, amb la salut, el treball, etc. Hi ha problemes que desestabilitzen o generen inseguretat en les nostres societats, com són els més de 1.300 milions de persones que viuen amb menys d'1 € al dia, els 840 milions de persones que estan mal alimentades, els 260 milions de nens que no van a l'escola o els 850 milions d'analfabets que hi ha al món. En els països pobres, desviar els pocs recursos econòmics que tenen a comprar armes i mantenir els exèrcits i no invertir-los en la lluita contra la pobresa comporta un augment del sofriment de milions de persones. Per altra banda, utilitzar les armes pot contribuir a la degradació del medi ambient, fer que augmenti la violència contra les dones i, en definitiva, intensificar la pobresa i les desigualtats.

Les diferències i desigualtats entre les persones representen una inseguretat que no es pot abordar en termes militars ni d'armament. Una bona política de seguretat és aquella que busca solucions a problemes com la falta d'aigua potable, implantar l'escolarització universal, immunitzar els nens de malalties comunes, eliminar la malnutrició, eradicar la violència de gènere... Una bona política de seguretat és aquella que afronta de forma directa i activa les causes dels conflictes, que busca la participació de totes les persones en la construcció del present i del futur. Aquest tipus de polítiques són les que generen pau i seguretat.

El 1994, es va calcular que una cinquena part del deute extern que tenen contret els països en vies de desenvolupament procedeix de les importacions d'armes. Després de la descolonització en la dècada dels 60 i 70, les ventes

d'armes als països no industrialitzats es van finançar mitjançant crèdits a baix interès. Quan els tipus d'interès van pujar en la dècada dels 80, un deute descomunal va començar a empobrir molts països. La guerra ha enfonsat encara més en el deute alguns d'aquests països, com és el cas d'El Salvador, Etiòpia, Moçambic, Somàlia, Sri Lanka, Sudan o Uganda.

Aportacions didàctiques

És interessant que els alumnes es fixin en la correlació que existeix entre la conflictivitat i la tensió social i la militarització d'un país. Per aquest motiu, els podem proposar que es fixin en un Estat, com el d'Israel, que manté des de fa més de 50 anys un conflicte armat amb Palestina. Aquest conflicte comporta que l'Estat destini més recursos a mantenir l'exèrcit que a educació o sanitat. Però Israel és un país ric i algú podria pensar que s'ho pot permetre. Però en el mateix quadre podem trobar Angola, un dels països més pobres del món, amb una esperança de vida de 41 anys i una renda mitjana de 170 €/mes, on el 47% de la població no té accés a l'aigua potable o el 31% dels nens entre 0-5 anys tenen un pes inferior als que els pertoca. En aquest país la despesa militar del Govern no solament supera la despesa en educació o sanitat, sinó que quasi la duplica.

1.2

PREPARANT LA GUERRA

- ❗ És impossible començar una guerra sense preparar-se per fer-la. Per fer una guerra es necessiten diners, soldats, armes i serveis (subministraments). Tota guerra és una gran empresa econòmica que comença amb una acumulació de capital en diners i materials. Per això, els estats es preparen permanentment per fer la guerra. Ho fan a través dels pressupostos de l'Estat, cosa que permet pagar els sous als militars, comprar les armes i municions suficients i tots els serveis per poder garantir el funcionament de les armes i l'exèrcit.

Totes les despeses que es dediquen a la militarització sostenen els recursos que podrien anar destinats a sanitat, educació o altres assumptes i que permetrien augmentar la qualitat de vida de tota la població.

Sabies que:

**Espanya gasta
49 milions €/dia
en assumptes militars.**

**A Espanya hi ha
125.000 militars?**

**Espanya gasta
1.586 milions €
en R+D militar, 20%
del total de recerca?**

Dades any 2007

**% despesa en educació, salut i militar
respecte al PIB**

	Educació	Salut	Militar
Estats Units	5,7	6,6	3,8
Israel	7,5	6,0	9,1
Espanya	4,5	5,4	1,2
Turquia	3,7	4,3	3,5
Marroc	6,5	1,5	4,2
Congo	3,2	1,5	1,4
Angola	2,8	2,1	4,7
Sud-àfrica	5,3	3,5	1,6
Índia	4,1	1,3	2,1
Senegal	3,6	2,3	1,5
Sierra Leone	3,7	1,7	1,7

PNUD 2005

- ❓ Enumera algunes raons per les quals és important que l'Estat destini recursos a la defensa.
- ❓ Enumera tres conseqüències negatives de la despesa militar.
- ❓ Quines propostes es poden fer al Govern per evitar aquestes despeses?
- ❓ Mira la web <http://justiciaipau.org/siof/cprincipal.htm> i respon a la pregunta: En què consisteix l'objecció fiscal?
- ❓ Mira la web <http://www.prouinvestigaciomilitar.org> i respon a la pregunta: En què consisteix la campanya "Prou investigació militar"?

1.3

Activitat: EL NEGOCI DE LA GUERRA

Objectius

Descobrir que la preparació de la guerra és una activitat econòmica que produeix beneficis.

Reflexionar sobre el vector d'aquest mercat, que generalment va des d'uns pocs països industrialitzats cap a països no industrialitzats.

Reflexionar sobre les conseqüències que pot tenir per al desenvolupament de certs països.

Idees clau

- * Els països industrialitzats o països rics són els principals productors d'armes del món. En canvi, les guerres no es produeixen en aquest països. Entre Rússia, Estats Units, França, Alemanya i el Regne Unit controlen el 81% del mercat d'armament mundial.
- * Perquè la venda d'armes sigui legal, es requereix que el comprador sigui el govern d'un país i l'exportació estigui autoritzada pel govern del país on es produeixen les armes. Les armes, per passar la frontera necessiten un certificat de destinació final on es diu el port del país on van destinades les armes i l'autorització del nostre govern per sortir per la frontera.
- * Els grups insurgents no poden comprar armes legalment i les compren en els mercats il·legals d'armes. Per poder-les comprar es necessita intermediaris, persones que mitjançant els suborns i falsificació de certificats de destinació final aconseguixin permisos d'exportació o aconseguixin que surtin il·legalment del país productor. Per efectuar tots els pagaments es requereix la complicitat dels bancs.

Aportacions conceptuals

Els governs de tots els països del món tenen com a prioritat la “seguretat”, i per això hi destinen una bona part dels recursos de l'Estat. Seguretat entesa com a seguretat militar. En aquest moment, el que us volem plantejar és una reflexió sobre què és més beneficiós per a la població. Tots podem ser conscients que la seguretat i l'absència de violència és una necessitat de la població pobra de totes les regions del món i una condició necessària per millorar les condicions de vida. Però perquè les transferències d'armes contribueixin al desenvolupament, hem de sopesar acuradament els beneficis en matèria de seguretat i comparar-los amb una visió més àmplia de les necessitats de desenvolupament del país comprador i dels drets humans de la seva població.

El volum anual de les exportacions d'armes convencionals pesades (excloent l'armament nuclear, químic, biològic i armes curtes) en el món és d'uns 20.000 milions de dòlars. Quant als principals exportadors d'armes (veure taula1), la primera i segona posició les ocupen Rússia i Estats Units, amb un 31 i 30%, respectivament, del volum total d'exportacions. En els cinc primers llocs hi trobem Rússia, Estats Units, França, Alemanya i el Regne Unit, que controlen el 81% del mercat. També hem de destacar que entre els cinc membres permanents del Consell de Seguretat de Nacions Unides (Rússia, Estats Units, França, Xina i el Regne Unit), tots ells amb dret de veto, controlen el 76% del mercat mundial d'armes; i cal destacar aquesta xifra perquè el Consell de Seguretat de Nacions Unides té la missió de vetllar per la pau al món. Dit d'una altra manera, qualsevol d'aquests cinc països pot exercir el dret de veto i impedir que s'estableixin resolucions per part del Consell de Seguretat, al·legant qüestions històriques, de geoestratègia política, raons comercials, raons econòmiques, etc.

La gran paradoxa és que els principals productors d'armes, els que controlen gairebé tot el mercat mundial, són els encarregats d'evitar i prevenir els conflictes armats i que, quan aquests han esclatat, són els encarregats d'elaborar les resolucions per a la seva pacificació, aprovar missions de pau i enviar-hi soldats.

Quant als receptors d'armes, cal destacar que, en el període 2001-2005, un 39% de les armes van arribar a Àsia, un 19% a l'Orient Pròxim i un 6% a l'Àfrica. El 2005, el valor de les inversions en armes en aquestes tres àrees del planeta va ser de 14.000 milions de dòlars. Mentre que en aquestes regions:

- * Més de 1.000 milions de persones sobreviuen amb menys d'un dòlar diari.
- * Un de cada cinc nens i nenes no acaba l'educació primària.
- * Més de 14 milions de nens i nenes han perdut els pares com a conseqüència de la sida.
- * Més de 800 milions de persones pateixen gana.
- * Mig milió de dones moren durant l'embaràs o el part cada any.

Les transferències irresponsables d'armes poden incitar les forces armades a reprimir els drets humans, poden contribuir a la degradació del medi ambient i aconseguir que augmenti la violència, i concretament la violència contra les dones.

Taula 1. Rànquing dels principals exportadors d'armament

	Total 2001-2005	%
Rússia	28.982	30,99
Estats Units	28.236	30,19
França	8.573	9,17
Alemanya	5.603	5,99
Regne Unit	3.933	4,21
Ucraïna	2.226	2,38
Canadà	1.971	2,11
Països Baixos	1.868	2,00
Itàlia	1.858	1,99
Suècia	1.760	1,88
Xina	1.583	1,69
Israel	1.471	1,57
Uzbekistan	583	0,62
Bielorússia	482	0,52
Espanya	471	0,50
Polònia	355	0,38
Corea del Sud	337	0,36
Noruega	296	0,32
Suïssa	276	0,30
Rep. Txeca	222	0,24

Taula 2. Rànquing dels principals importadors d'armament

	Total 2001-2005	%
Xina	13.343	14,27
Índia	9.355	10,00
Grècia	6.105	6,53
Emirats Àrabs	4.867	5,20
Regne Unit	2.927	3,13
Egipte	2.901	3,10
Israel	2.873	3,07
Turquia	2.800	2,99
Corea del Sud	2.561	2,74
Austràlia	2.343	2,51
Estats Units	2.213	2,37
Iran	2.143	2,29
Pakistan	2.065	2,21
Taiwan	1.982	2,12
Aràbia Saudita	1.728	1,85
Itàlia	1.606	1,72
Japó	1.539	1,65
Singapur	1.382	1,48
Algèria	1.381	1,48
Canadà	1.379	1,47

Font: SIPRI 2006
En milions de dòlars

El 1994 es va calcular que una cinquena part del deute extern que tenen concret els països no industrialitzats procedeix de les importacions d'armes. Després de la descolonització en la dècada dels 60 i 70, les ventes d'armes als països no industrialitzats es van finançar mitjançant crèdits a baix interès. Quan els tipus d'interès van pujar en la dècada dels 80, un deute descomunal va començar a empobrir molts països. La guerra ha enfonsat encara més en el deute alguns d'aquests països, com és el cas d'El Salvador, Etiòpia, Moçambic, Somàlia, Sri Lanka, Sudan o Uganda. Dels més de 150 conflictes armats que han tingut lloc entre final de la Segona Guerra Mundial i mitjan anys 90, més de 9 de cada 10 s'han produït en països no industrialitzats.

Les dades que hem donat fins ara fan menció de les transferències d'armes que tenen lloc entre els estats. De manera legal, solament es poden exportar aquelles armes que han estat autoritzades pel govern del país productor i que tinguin com a destinació un govern legítimament constituït d'un altre país. Legalment, només poden adquirir armes els governs, però tots som conscients que, en els conflictes armats, tots els bàndols tenen armes; aquestes armes s'han adquirit en el mercat il·legal d'armes. Les armes, especialment les lleugeres, no respecten fronteres i fàcilment passen del sector autoritzat pels governs, o mercat legal, al mercat il·legal, sovint perquè les lleis són febles. En altres casos la corrupció ajuda al transvasament. La llei diu que, quan el govern autoritza una exportació d'armes, ha d'exigir un certificat d'ús final que identifica el destinatari i el propòsit de la compra. Però, a la pràctica, el desviament d'armes és habitual, bé perquè el país productor no és massa exigent en la veracitat del certificat, bé perquè mitjançant suborns s'obtenen certificats falsos.

1.3

EL NEGOCI DE LA GUERRA

Balas de Grecia, China, Rusia y Estados Unidos encontradas en manos de los rebeldes en la República Democrática del Congo

Balas fabricadas en Grecia, China, Rusia y Estados Unidos han sido encontradas en manos de grupos rebeldes en el distrito de Ituri (este de la República Democrática del Congo), sometido a un embargo de armas de las Naciones Unidas. La investigación realizada por la Campaña Armas Bajo Control, que pone de manifiesto la urgente necesidad de un Tratado Internacional sobre el Comercio de Armas para detener la afluencia de armas a zonas de conflicto, se publica hoy, 16 de octubre, una semana antes de la votación en la ONU de una resolución para comenzar a trabajar sobre el Tratado...

“Los grupos rebeldes del este de la República Democrática del Congo tienen un terrible historial de violaciones, torturas y homicidios de civiles, así como antecedentes de uso de niños y niñas como soldados. El que balas procedentes de tantos países hayan agravado estos abusos es otro factor que indica que el Tratado Internacional sobre el Comercio de Armas debe convertirse en una realidad”, ha dicho Irene Khan, secretaria general de Amnistía Internacional. Se calcula que aproximadamente 3,9 millones de personas han muerto a consecuencia del conflicto de la República Democrática del Congo desde 1998. Los combates continúan en el este del país a pesar de un acuerdo de paz firmado en 2002, agravados por armas y municiones de todo el mundo. No se sabe exactamente cómo llegaron hasta los rebeldes las armas encontradas por los investigadores, pero entre ellas había:

- balas de rifle de francotirador fabricadas por la Federal Cartridge Company en Estados Unidos.
- balas de rifle fabricadas por la Pyrkal Greek Powder & Cartridge Company a finales de la década de 1980.
- un rifle de asalto R4 fabricado en Sudáfrica.
- rifles de asalto chinos y una pistola serbia, todos ellos deteriorados, lo que indica que habían estado enterrados o almacenados en condiciones de humedad. Se cree que entre el 50 y el 60 por ciento de las armas utilizadas en la República Democrática del Congo son AK-47s.

www.armasbajocontrol.org

Detall de l'empunyadura d'un M-16 de fabricació nord-americana. Actualment pertany a un civil de Somàlia.

Sabies que:
 els cinc membres permanents del Consell de Seguretat de Nacions Unides: Estats Units, Rússia, Xina, el Regne Unit i França, que tenen com a missió vetllar per la pau al món, controlen el 76% de les exportacions d'armes en el planeta?

- ❓ Intenta descriure el funcionament del mercat legal d'armes.
- ❓ Intenta descriure el mercat il·legal d'armes.
- ❓ Fes una llista de tots els que guanyen diners en aquestes transaccions.
- ❓ Quines conseqüències comporten per a la població les elevades despeses en armes?

Taula 1. Rànquing dels principals exportadors d'armament

	Total 2001-2005	%
Rússia	28.982	30,99
Estats Units	28.236	30,19
França	8.573	9,17
Alemanya	5.603	5,99
Regne Unit	3.933	4,21
Ucraïna	2.226	2,38
Canadà	1.971	2,11
Països Baixos	1.868	2,00
Itàlia	1.858	1,99
Suècia	1.760	1,88
Xina	1.583	1,69
Israel	1.471	1,57

www.armasbajocontrol.org

1.4

Activitat: COM ES CONSTRUEIX LA IMATGE DE L'ENEMIC

Objectius

Reflexionar sobre els mecanismes a través dels quals es creen els enemics.

Idees clau

- * Quan es vol fer una guerra cal convèncer la població que el contrari és un enemic.
- * L'existència d'un enemic justifica els exèrcits.

Aportacions didàctiques

Per il·lustrar aquestes idees clau, es proposa la lectura d'un article periodístic en què es mostra com les reaccions d'un govern amb tensió amb un altre provoquen en certs grups de la població un rebuig cap a l'altra part, que de mica en mica anirà constituint-se en enemic. Aquest rebuig, en diferents graus, va des de la discriminació social fins als actes violents.

És molt important que s'entenguin tots els conceptes de l'article, començant per saber situar en el mapa els països en conflicte (Federació Russa, Geòrgia); saber que són dos estats que provenen de la desintegració de l'antiga Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques (URSS) als anys 90; o que la Federació Russa (o Rússia) és l'Estat més poderós de la regió, que vol continuar mantenint un predomini regional sobre les altres repúbliques.

També cal definir correctament els conceptes de "grup ultranacionalista", "acte d'intimidació", "neteja ètnica", "purges ètniques", "terrorisme d'Estat", o "retòrica racista".

L'objectiu de l'activitat és que l'alumne vegi que tots els actes d'un dels estats enfrontats (Rússia) sobre els habitants de l'altre Estat que viuen en el seu territori estan destinats a provocar un rebuig social que justifiqui una escalada en la tensió i, eventualment, un possible conflicte armat.

1.4

COM ES CONSTRUEIX LA IMATGE DE L'ENEMIC

- ⓘ Per fer una guerra cal tenir un enemic. A vegades, no és fàcil tenir enemics, i els grups o governs parlen de perills o riscos, sovint inexistents, per justificar la defensa amb exèrcits i la despesa militar. Els perills provenen d'algun lloc, d'algun grup o país que és percebut com perillós o enemic. Sovint els grups o governs intenten convèncer la població que aquell grup o país són gent perillosa i utilitzen els mitjans de comunicació que controlen per divulgar la imatge negativa d'aquell país i d'aquella gent que ens amenaça.

És d'aquesta manera com es construeix la imatge d'un enemic, ja que sense el suport de la majoria de la població és difícil convèncer la ciutadania de la necessitat de fer una guerra.

- ❓ A continuació et mostrem un article aparegut al diari *La Vanguardia* el dissabte 21 d'octubre de 2006. Llegeix-lo atentament i anota les paraules i frases que no entenguis. Consulta els dubtes sobre el fet amb altres companys o amb el professor.

Un grupo ultranacionalista ruso destruye la exposición del pintor georgiano Alexandr Dzhikia

Moscú. (EFE).- Veinte cuadros del pintor georgiano Alexandr Dzhikia fueron destrozados hoy por varios individuos que irrumpieron en la galería que los exponía en Moscú y golpearon a los empleados, en un ataque atribuido a grupos ultranacionalistas rusos.

Este asalto, llevado a cabo en plena crisis diplomática con Georgia, "fue un acto de intimidación: no robaron nada, sólo destruyeron veinte obras de Dzhikia", indicó el director de la sala, el ruso Marat Guéلمان.

Una decena de individuos irrumpió en la galería, golpeó a los guardias de seguridad, empleados y al propio Guéلمان, y destruyó los cuadros del pintor georgiano expuestos al público, informó el galerista a la emisora de radio 'Eco de Moscú'. Preciso que los atacantes intimidaron a golpes a los empleados y les quitaron sus teléfonos móviles para impedir que avisaran a la policía.

Marat Guélmán en la seva galeria en el 2005 (AP)

Gélmán tuvo que pedir asistencia médica, sin que se le apreciaran lesiones graves.

El departamento de policía de Moscú confirmó a la agencia Interfax el ataque contra la Galería Guélmán, mientras la Fiscalía de la capital rusa anunció que ha incoado un expediente penal.

El galerista dijo desconocer a qué grupo ultranacionalista pertenecen los autores del ataque, que se produce en plena crisis entre Rusia y Georgia.

Las duras medidas adoptadas contra los georgianos que viven en territorio ruso por parte de las autoridades han llevado al ministro de Exteriores de Georgia, Guela Bezhuashvili, a acusar recientemente a Rusia de llevar a cabo una "atenuada limpieza étnica".

Bezhuashvili denunció que en las ciudades rusas "se están deshaciendo de los negocios detentados por georgianos, y en las escuelas rusas de todos los escolares georgianos". "Se nos intenta castigar sólo porque nuestra elección no le gusta a los que se encuentran en el Kremlin, en las estructuras estatales rusas", señaló el ministro georgiano en alusión a la aspiración de su país de "integrarse en Europa y la OTAN".

Las tensiones entre Rusia y Georgia degeneraron en una crisis a principios de este mes, cuando las autoridades de Tiflis detuvieron y deportaron a cuatro presuntos espías militares rusos.

En respuesta, Moscú impuso a Georgia un bloqueo por tierra, aire y mar, además de sanciones económicas, y puso en marcha una deportación masiva de georgianos residentes ilegalmente en Rusia, que fue calificada por la prensa liberal rusa de "purgas étnicas".

El Kremlin acusó a Georgia de "terrorismo de Estado", y las autoridades rusas procedieron a cerrar restaurantes, casinos y mercados y a deportar a centenares de georgianos, presuntamente al carecer de papeles en regla.

El cónsul de Georgia en Moscú, Zurab Pataradze, informó hoy de que hasta la fecha fueron deportados de Rusia 807 georgianos, mientras otros 2.117 esperan todavía su expulsión.

El presidente georgiano, Mijaíl Saakashvili, ha advertido del riesgo de la "retórica racista" de la propaganda del Kremlin, que ha convertido a los georgianos en el nuevo "enemigo del pueblo" ruso.

Defensores rusos de los derechos humanos denuncian asimismo el peligro que supone ese discurso ultranacionalista oficial en un país donde los ataques y asesinatos racistas se cobran a diario víctimas entre extranjeros procedentes del Cáucaso, Asia, África y América Latina.

Mientras, varias organizaciones ultranacionalistas anunciaron que el 4 de noviembre celebrarán en Moscú una nueva 'Marcha Rusa' como el año pasado, cuando centenares de cabezas rapadas recorrieron la capital golpeando a foráneos bajo el lema de 'Rusia para los rusos'.

Respon a les preguntes següents:

- ❓ Quins estats o països estan enfrontats en una crisi diplomàtica?
- ❓ Quines coses ha fet Rússia en contra dels georgians?
- ❓ Quines coses ha fet Geòrgia en contra dels russos?
- ❓ Qui creus que està sent més perjudicat en aquesta situació de tensió?
- ❓ Per què creus que el president georgià diu que la propaganda del Kremlin (govern rus) ha convertit els georgians en el nou "enemic del poble" rus?

1.5

Activitat: QUÈ SÓN LES ARMES?

Objectius

Ser conscients de les característiques especials de les armes quant al fet que serveixen per matar o destruir i no per produir béns o serveis.

Idees clau

- * Les armes no són béns productius, no poden ser utilitzades per produir béns de consum o serveis. En cas de ser utilitzades, provocaran mort o destrucció material i, si no són utilitzades, hem malbaratat recursos.
- * Les armes serveixen per defensar-se. Però donen més seguretat o creen inseguretat?

Aportacions conceptuals

La violència no és únicament un acte de voluntat, sinó que necessita uns instruments (armes). O sigui, no n'hi ha prou amb l'impuls bèl·lic per fer la guerra. Es necessita destinar recursos a preparar-la. És a dir, invertir recursos a preparar un exèrcit i proveir-lo d'armes: cal destinar inversions i fomentar la recerca militar per dissenyar noves armes, actualitzar-ne d'altres i, posteriorment, fabricar-les.

Les armes no es consideren béns productius, ja que no poden satisfer necessitats bàsiques per a les persones (menjar, vestir...), i tampoc no són un instrument per produir o fabricar productes de consum o serveis (un ordinador, una grua, un tractor...). Les armes no són béns de consum, ja que en la seva immensa majoria no es regeixen per les lleis del mercat. És a dir, no es compren i venen en el comerç, no entren en les xarxes d'intercanvis i no arriben a mans de la gent i, quan hi arriben, no proporcionen o cobreixen cap necessitat vital, material o de cap altra índole. Aquest és l'argument per no considerar-les béns productius, perquè no tenen cap valor social. Fixem-nos

que la immensa majoria de vegades, les armes no seran mai utilitzades, solament seran emmagatzemades amb costoses mesures de seguretat, i quan acabaran la seva vida útil, sense haver estat utilitzades, hauran de ser destruïdes.

Si una arma, un cop fabricada, és utilitzada, ja coneixem quines poden ser les conseqüències: mort de persones, destrucció d'habitatges, infraestructures, fàbriques... i si no s'utilitzen, han acaparat coneixement, recerca, recursos naturals, diners, persones, instal·lacions... L'economia en la qual vivim es basa en produir per consumir. En canvi, produïm artefactes que tots confiem que mai siguin utilitzats.

Les armes formen part de l'anomenat complex militar industrial. El cicle comença amb la demanda, generalment el Ministeri de Defensa es planteja modernitzar part de l'armament del que disposa, adaptar-lo a noves necessitats, adquirir armament diferent per portar a terme missions militars noves... Un cop plantejada la necessitat, entren en contacte amb els centres de recerca de la indústria militar. D'aquesta manera, el Ministeri de Defensa comença a subvencionar la recerca militar que es fa a les indústries d'armament. Un cop l'arma està dissenyada, el mateix Ministeri de Defensa fa una comanda a la indústria corresponent i es passa a la fase de producció, es fabrica el nombre d'armes que es demana. El client principal d'aquestes indústries sol ser el mateix govern del país on hi ha l'empresa o algun altre país ric. Quan aquestes armes ja tenen uns quants anys, per abaratir els costos que s'han produït en la recerca i en la producció es permet a l'empresa tenir una política comercial més agressiva que comporti augmentar la producció i les vendes, d'aquesta manera s'abarateix el valor de l'arma.

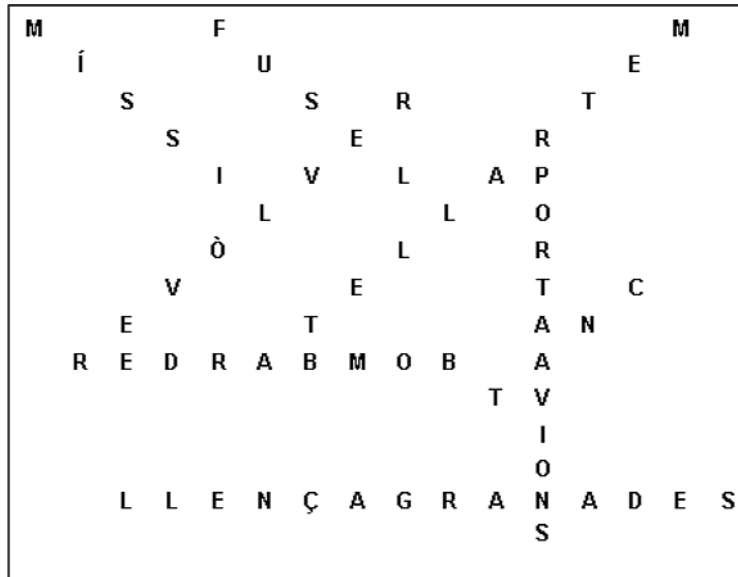
Les armes representen una disminució de la inversió pública productiva, perquè aquests mateixos recursos destinats a la indústria de béns civils serien més productius i generarien més llocs de treball; i pel que fa a les economies dels països no industrialitzats, com hem vist en altres activitats anteriors, també es veuen ressentides pel fet que les despeses en armes sostenen recursos que es necessiten per desenvolupar l'economia del país o per augmentar el nivell de desenvolupament humà i social de la seva població.

Aquesta lògica és perversa, la guerra necessita constantment la producció massiva d'armes. Hi ha consens d'acceptar com irrefutable l'argument de: **si vols la pau, prepara't per a la guerra.**

La seguretat total no existeix i buscar-la a través de les armes és impossible. La història ho demostra: cap imperi ha aconseguit la seguretat total i ha acabat sucumbint als seus propis excessos.

Aportacions didàctiques

Solució de la sopa de lletres de l'activitat:

Les armes que han produït més víctimes són els revòlvers i els fusells.

1.5

QUÈ SÓN LES ARMES?

! Les armes són artefactes produïts amb una sola finalitat: destruir béns materials o matar persones. Malgrat això, ens agradi o no, el fet és que tots els estats del món acumulen arsenals d'armes i gasten importants quantitats de recursos a produir-les o comprar-les, per defensar-se de suposats perills o enemics. Però malgrat que es dedica una part de l'economia de l'Estat a l'adquisició d'armes, el cert és que la majoria dels països no tenen cap amenaça o perill que els faci témer una guerra. En canvi, estan constantment dedicant recursos econòmics i humans a preparar-la.

En la sopa de lletres has de buscar 8 tipus d'armes que es fabriquen a Espanya.

- ? Parla amb els companys i debat: quines són les armes que causen més morts en els conflictes armats actuals?
- ? Què en penses del fet que Espanya fabriqui i exporti aquests tipus d'armament?

! Cost d'algunes armes

- Portaavions Príncep d'Astúries: **550 milions de dòlars**
- Eurofighter (avió de combat europeu): **105 milions de dòlars**
- Fragata F-100: **429 milions de dòlars**
- Tanc Leopard: **8 milions de dòlars**
- AK-47 Kalashnikov
Nou de fàbrica: **270 dòlars**
A l'Àfrica, de segona mà: **30 dòlars**
- 1 mina antipersona: **1 dòlar**

Portaavions Príncep d'Astúries

1.6

Activitat: LES CAUSES DE LES GUERRES

Objectius

Reflexionar sobre les diferències que hi ha entre la violència abans, durant i després d'una guerra.

Reflexionar sobre les motivacions o causes per fer la guerra.

Aportacions didàctiques

La intenció d'aquesta activitat és reflexionar sobre les motivacions, causes, problemes o situacions que es donen i que són més rellevants en els conflictes armats. En aquest cas plantegem l'activitat recollint opinions o reflexions d'altres persones. No estem demanant les opinions, reflexions o pensaments dels alumnes, el que pretenem és que reflexionin sobre les opinions dels altres, sobre el que pensa la gent propera a ells de les causes dels conflictes i posar de manifest la complexitat d'interessos, motivacions i reaccions.

Com resulta evident, els alumnes mostraran les seves opinions sobre cadascun dels conflictes, però la tasca del professor en aquest cas estarà centrada a explicar-los que el que pretenem és recollir les opinions de la gent i els comentaris que els han fet.

Metodològicament, us proposem el procés següent: en primer lloc, abordem el conflicte armat o guerra. Demanarem que cada alumne porti les respostes recollides de la primera pregunta: a qui enfronta el conflicte? Cada resposta serà anotada a la pissarra. Quan haguem acabat la ronda, intentarem reagrupar les aportacions segons característiques diferents, si els actors són públics o privats, si són grups del país o externs al país, el país de cada grup...

A continuació reproduïrem el procés amb la segona pregunta: quin són els interessos?

1.6

CAUSES DE LES GUERRES

Abans d'iniciar aquesta activitat és convenient deixar clar dues coses:

❗ Un conflicte es dona en una situació de desacord entre persones, grups o institucions; quan cada grup o institució es marca uns objectius divergents o incompatibles (ja siguin tangibles o pautes culturals) direm que tenim un conflicte.

❗ La majoria dels conflictes es resolen mitjançant el diàleg, la negociació i els acords, solament alguns s'intenten resoldre mitjançant l'ús de la violència. El terme guerra el fem servir per definir aquell conflicte que utilitza la violència de forma col·lectiva, massiva i organitzada, amb intencionalitat política.

A continuació presentem una llista de les raons que es poden donar per explicar les guerres, en funció del problema o característica més rellevant d'una guerra.

Problemes, causes o factors més destacats

- Disputa pel control o accés als recursos naturals: petroli, gas, or, diamants, fosfats, coure, coltan, fustes tropicals, cultius com l'opi o la coca...
- Disputa pel control de l'aparell de l'Estat.
- Lluita d'unes comunitats o minories per a una major autonomia política o la secessió del seu territori de l'Estat.
- Disputes per territoris que estan dintre d'un altre Estat, o bé per recursos que són compartits, o bé perquè es vol incorporar dintre de les fronteres de l'Estat un territori o comunitat.
- Insuficiència d'aliments.
- Descontentament davant d'algunes polítiques repressores.
- Repartiment desigual de les riqueses o de les terres de cultiu, sovint acaparades per una minoria de la població.
- La corrupció com a element destacat del funcionament de l'economia.
- Violació sistemàtica dels drets humans, manca de llibertat d'associació, expressió, ...

- Deteriorament del medi ambient, augment de la desertització, desforestació, erosió del sòl i manca d'aigua que fan disminuir la producció d'aliments.
- Augment de la demografia, que pot desestabilitzar un país, ja que l'augment de població jove sense perspectives de treball i estudis pot generar molta frustració.
- Manca d'accés als recursos econòmics, de salut o d'educació mínims.
- Qüestions religioses i ètniques es poden afegir o entrecreuar amb altres factors.
- El pes del passat, com antigues rivalitats, greuges o conflictes no ben resolts.

Després de la lectura, et proposem que facis de periodista i que preguntis a tres persones diferents (al carrer, en la família, entre els veïns...) sobre tres conflictes violents: Palestina, Afganistan i Sàhara Occidental. Es tracta que, a través d'alguna pregunta, la que tu creguis més convenient, obtinguis les respostes sobre **QUINS** grups estan enfrontats i **PER QUÈ**.

	Qui	Per què
Palestina		
Afganistan		
Sàhara		

2. LES VÍCTIMES DE LES GUERRES I DELS CONFLICTES ARMATS

OBJECTIUS

Prendre consciència que les víctimes en les guerres i conflictes violents actuals són majoritàriament civils.

Identificar les víctimes en una guerra o conflicte armat i com es compten.

Veure que, a part de les víctimes mortals, hi ha altres tipus de sofriment generats per les guerres i conflictes violents que queden en la població civil: violacions, refugiats, destrucció d'infraestructures necessàries, odi, traumes, etc.

IDEES CLAU

- * Les xifres de víctimes mortals en una guerra sempre són una estimació pel fet que presentar un nombre reduït o elevat pot respondre a interessos determinats de les parts combatents.
- * Abans les víctimes mortals eren en la seva majoria combatents de les dues parts. En les guerres i conflictes d'avui, les víctimes mortals són majoritàriament civils.
- * En les guerres actuals l'atac a la població civil és una forma habitual de pressionar, desgastar i debilitar psicològicament l'enemic.
- * La necessitat de fugir de la zona en guerra genera el desplaçament massiu de grups de persones, alguns dels quals malviuen sense les condicions mínimes necessàries en camps de refugiats.
- * La destrucció d'infraestructures civils, com carreteres, ponts, centrals energètiques o de subministraments d'energia o aigua, generen sofriment en la població afectada que es perllonga en el temps fins molt després de la fi oficial de la guerra.
- * Els atacs a la població civil generen odi i desig de venjança en la població, afecten significativament els més joves, de manera que el conflicte no s'acaba amb la signatura d'un tractat, sinó que s'entra en un cercle viciós que també afecta les generacions següents.

APORTACIONS CONCEPTUALS

Quan pensem en una guerra, o en un conflicte violent, sovint creiem que els únics que moren o queden ferits són els soldats dels diferents exèrcits o grups que es barallen. És cert això en les guerres i conflictes actuals en el món? Són només els soldats els qui pateixen les conseqüències de les guerres avui en dia, morint o quedant ferits?

La veritat és que si analitzéssim la informació que ens arriba pels diferents mitjans de comunicació i busquéssim dades d'altres fonts alternatives especialitzades, ens trobaríem amb la sorpresa que, avui en dia, qui més pateix el sofriment de les guerres no són els soldats que hi lluiten, sinó la població civil que es troba enmig de la zona de conflicte, i que la població civil fins i tot acaba esdevenint un veritable objectiu d'atac que una de les parts enfrontades utilitza per fer mal a l'altra.

Una dificultat fonamental que es troba en iniciar qualsevol recerca al voltant de les víctimes de tots tipus en una guerra és que les xifres dels morts i ferits mai són exactes, i s'arriba sovint al cas que no es disposi de cap dada. Les quantitats oficials que donen els governs dels estats que participen en el conflicte no tenen per què ser reals ni fiables, ja que es pot tenir interès que el nombre sigui al més petit possible per tal de treure importància a la violència davant de la comunitat internacional. O també pot ocórrer la situació contrària, i que el nombre sigui al més gran possible per tal d'acusar el bàndol contrari del gran mal que els està infringint. En conseqüència, la informació sobre el nombre de víctimes esdevé una part més de la propaganda que llancen les parts enfrontades.

Dintre d'aquesta imprecisió, a més de la dificultat de saber el nombre total de víctimes, trobem també molt difícil saber quants dels morts han estat combatents i quants han estat civils, entenent com a "civils" tot aquells col·lectius que no formen part de cap grup armat, com ara la gent que viu en la zona, els funcionaris del Govern, els periodistes en la zona de guerra, el personal humanitari i sanitari, tant de les organitzacions no governamentals (ONG) com de les institucions i agències internacionals destacades, etc. Per tant, quan hi ha una situació de guerra en què mor gent, com que no existeix cap organisme internacional independent amb la missió de comptar

les víctimes, no tenim més remei que veure quines són les xifres aproximades que mostren els diferents actors en el camp de batalla i quedar-nos amb una estimació.

Feta la precisió anterior sobre la qualitat de la informació, i suposant que tenim unes dades mínimament fiables sobre la quantitat de víctimes de les guerres, podem preguntar-nos si la relació entre víctimes militars i civils ha estat més o menys constant al llarg dels conflictes del segle XX, o bé si ha anat variant, i en quin sentit ho ha fet.

La totalitat de les guerres que hi ha hagut al llarg del segle XX ha provocat més de 110 milions de morts. Si analitzéssim els conflictes de principi de segle, trobaríem habitual que el 95% dels morts fossin militars. Cap a la meitat del segle, amb la Segona Guerra Mundial acabada, i incloent les víctimes dels camps de concentració, de les matances o dels bombardejos sobre ciutats, veiem que el percentatge de morts d'àmbit militar va passar a ser del 50%. Finalment, en els conflictes violents de final del segle XX, la xifra s'ha invertit fins al punt que ara el 90% de les víctimes mortals són civils. El camp de batalla actual ja no és un espai on només hi lluiten els soldats, sinó que és l'espai on viu, es mou i actua la població civil.

En aquest punt, convé deixar molt clar que l'estadística anterior que situa la població civil com la principal víctima dels conflictes actuals no s'explica, en general, com un efecte involuntari no desitjat o "dany col·lateral" fruit de la complexitat dels conflictes violents, sinó que és deguda que aquest col·lectiu humà ha esdevingut un veritable objectiu de guerra dels bàndols en lluita.

Les diverses formes en què es manifesta aquest atac, entre d'altres, són les matances; les mutilacions i violacions de dones, nens i nenes; els bombardejos sobre ciutats i infraestructures energètiques o de transports i comunicacions (ponts, carreteres, vies de tren, hospitals, centrals elèctriques, centres religiosos ...); la destrucció de béns i mitjans de producció; la destrucció d'habitatges; el minat de camps de conreu; la imposició de desplaçaments de poblacions que provoquen onades de refugiats, o el confinament en territoris tancats sense mobilitat. L'objectiu que busquen les parts en conflicte violent en infringir aquest sofriment a la població és la desmoralització i l'enfonçament psicològic del contrari, o la destrucció total dels lligams bàsics de la comunitat que s'identifica amb el bàndol contrari.

Finalment, a tots aquells que sobreviuen al desastre i el caos en una zona de guerra, sovint no els queda més remei que marxar del territori on viuen deixant les cases i terres per passar un temps indeterminat en un altre lloc dintre o fora del país, amb el trauma i la incertesa que això representa. Aquest fenomen constitueix el drama humà dels refugiats que es genera inevitablement en les zones en guerra.

D'acord amb l'ONU, hi ha dos tipus de persones desplaçades. D'una banda, estan els desplaçats interns, que abandonen casa seva per reubicar-se en una altra part dintre del mateix país. Quan aquestes persones travessen una frontera per instal·lar-se, encara que temporalment, en un altre país, llavors són anomenats refugiats. L'ACNUR només té el manament d'atendre aquests últims. D'acord amb la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats de 1951, un refugiat és aquella persona que...

“...a causa de fundats temors de ser perseguida per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a determinat grup social o opinions polítiques, es trobi fora del país de la seva nacionalitat i no pugui o, a causa d'aquests temors, no vulgui acollir-se a la protecció de tal país; o que, mancant de nacionalitat i trobant-se, a conseqüència d'aquests esdeveniments, fora del país on abans va tenir la seva residència habitual, no pugui o, o a causa d'aquests temors, no vulgui tornar-hi.”

Tanmateix, no hem d'oblidar que la major part dels refugiats ho són com a conseqüència d'un conflicte armat, i que aquesta migració se sol produir per presentar prèviament una situació d'elevada vulnerabilitat, sovint producte de la pobresa.

En general, els desplaçats solen subsistir gràcies a mesures internes, com els mecanismes de solidaritat comunitaris (buscar protecció de grup, família, clan...) i les estratègies d'enfrontament (venda d'animals, terres o altres propietats, canvi en la dieta, els costums o el tipus de treball, incursió en el mercat informal...). Per contra, en els nostres televisors només es mostra l'ajut internacional, cosa que contribueix a una imatge estereotipada dels refugiats com a persones sense capacitats. Sovint aquestes onades de persones que han hagut de fugir deixant les seves propietats en la zona de guerra van a parar a països fronterers que, a causa de la seva penúria econòmica, a vega-

des no els poden oferir infraestructures mínimes de suport humanitari (manutenció, assistència sanitària, etc.). Es calcula que el 85% dels refugiats per guerra es troben a països que es consideren del Tercer Món.

Per una altra banda, els refugiats amb recursos econòmics suficients no van als campaments. Per això és molt complicat diferenciar clarament aquella persona que, originària d'un país en conflicte armat, fuig per una raó política d'aquell que ho fa per una raó econòmica.

Finalment, i en certes situacions, els refugiats i els desplaçats interns acaben depenent dels agents d'ajuda humanitària (agències governamentals i institucions internacionals, ONG locals i internacionals...), quan hi ha facilitats sobre el terreny perquè aquestes entitats s'hi despleguin. Amb tot, és important reconèixer que la influència de l'ajut extern en els desplaçats és, en general, molt reduïda. Malgrat que manquen les avaluacions al respecte, segons alguns estudis fets en zones de crisi només una part, al voltant d'un 10%, del total d'ajut és d'origen internacional.

2.1

Activitat: EL BALL DE LES XIFRES

Objectius

Descobrir els interessos que hi ha darrere de donar xifres altes o baixes del nombre de víctimes.

Descobrir altres fonts d'informació que es poden consultar per contrastar les xifres i tenir-ne una idea més exacta.

Idees clau

- * La fiabilitat a l'hora de donar valors el més exactes possible de víctimes combatents i no combatents s'ha de considerar una responsabilitat moral per part de l'agent informador, independentment de la seva filiació (portaveu d'un govern, d'un exèrcit, d'una organització humanitària o d'un mitjà de comunicació).
- * Una informació rigorosa i fiable depèn de la independència que tingui la font, a més d'altres criteris.

Aportacions conceptuals

En l'article de l'apartat a) es mostra un exemple de guerra en el qual apareixen diferents fonts d'informació que aporten valors dispars del nombre de víctimes civils: el portaveu de l'estament militar de la ISAF¹ va admetre que hi havia hagut 12 víctimes civils, la policia local va parlar de 25 i els caps locals parlaven d'entre 60 i 85 morts.

1. A l'Afganistan hi ha dues operacions militars en curs: l'operació Llibertat Duradora, liderada pels Estats Units, sense una resolució de l'ONU que l'empari i, per l'altra, la Força Internacional d'Assistència per a la Seguretat a l'Afganistan (ISAF, en les seves sigles en anglès), que està a càrrec de l'OTAN i compta amb autorització per part de l'ONU.

La diferència entre les xifres es deu al fet que els “caps locals”² estan molt més integrats i formen part de la comunitat, i no distingeixen tan fàcilment entre població no combatent i combatent, com alguns talibans.³ Per una altra banda, les forces militars occidentals en aquest país intenten minimitzar l’impacte en vides humanes de les seves intervencions per tal de no donar una mala imatge de cara a la comunitat internacional, fonamentalment pel fet que les funcions que tenen formalment assignades són les de garantir un entorn segur, controlar l’aeroport de Kabul i millorar les capacitats de la policia i l’exèrcit, i, per tant, no poden justificar fàcilment un incident d’un bombardeig que ha provocat víctimes mortals civils.

El col·lectiu que treu més partit del fet que el nombre de víctimes sembli o sigui gran és el dels combatents talibans, que només és una de les moltes parts enfrontades en aquesta guerra i que, per tant, vol fer propaganda negativa dels exèrcits estrangers en el territori de l’Afganistan.

Respecte a les xifres que dóna la policia local, sembla que són d’un valor intermedi i, probablement, és el més raonable, ja que aquest col·lectiu es troba enmig de les parts enfrontades.

En totes les guerres hi ha víctimes mortals tant militars com civils, i absolutament totes i cadascuna d’elles representen una tragèdia. Per tant, és molt important que el recompte de les víctimes en una guerra sigui al més exacte possible, per tal d’evitar que la quantitat de persones mortes esdevingui una mena de “cost” per assolir qualsevol objectiu militar o polític, i que pugui ser ajustada segons la conveniència de cada part enfrontada.

2. Els “caps locals” formen part de les elits de poder que han assolit algun tipus de càrrec en la comunitat.

3. L’anomenat talibà és un col·lectiu conegut pel seu extremisme religiós, que va arribar a controlar quasi el 90% del territori de l’Afganistan després de l’ocupació soviètica i uns anys de conflicte armat entre els *senyors de la guerra* que després es van unir per fer front als talibans formant el Front Unit, més conegut com l’Aliança del Nord. Van ser aquests últims, i no els talibans o els soviètics, els qui van destrossar les infraestructures del país, en especial la capital, Kabul. Malgrat el seu poder, el règim talibà només va estar reconegut diplomàticament com a poder legítim per part dels Emirats Àrabs Units, Pakistan i Aràbia Saudita. Després de l’atemptat terrorista a les Torres Bessones el 2001, els Estats Units van envair el país i els van enderrocar perquè presumptament amagaven i protegien Osama bin Laden en el seu territori. En el seu lloc, van posar en el poder l’Aliança del Nord, malgrat que alguns d’aquests *senyors de la guerra* presentaven un extremisme semblant al dels talibans.

Aquesta exactitud en el recompte i la presentació de les xifres de les víctimes mortals és tanmateix necessària per tal d'evitar la fal·làcia que el nou armament d'alta tecnologia guiat produeix molt poques víctimes accidentals. Aquesta versió de la informació, que presenten les fonts militars i els mitjans de comunicació oficials, contrasta amb les dades reals, que mostren la gran quantitat de víctimes mortals que produeixen principalment entre la població civil.

En l'àmbit de la recerca de fonts d'informació alternatives i especialitzades sobre les guerres i les quantitats de víctimes, hi ha diferents Centres que actuen com a observatoris de conflictes que ofereixen una informació contrastada que podeu veure al final del capítol.

Les fonts d'informació que solen utilitzar per elaborar els seus informes són molt diverses: agències de notícies, comunicats governamentals o de les forces armades, diaris, informes de recerca, documents d'organitzacions internacionals o multinacionals, i documents d'organitzacions no governamentals. Al mateix temps, recopilen i inclouen, sempre que els és possible, documents que provenen de les parts en guerra (governos i grups d'oposició) com un mitjà complementari decisiu per identificar les posicions i els interessos enfrontats.

Un cas molt especial d'observatori és el que es va posar en marxa com a conseqüència de la guerra a l'Iraq, per part d'un grup d'especialistes de l'àmbit universitari de la investigació per la pau, i de les organitzacions pacifistes, moguts per l'afany de mostrar, instantàniament, el nombre actualitzat de les víctimes mortals de civils des del començament de la intervenció d'Estats Units i els seus aliats el 2003. Es tracta de l'Iraq Body Count i és l'observatori en el qual està basat l'exercici de l'apartat *b*). (www.iraqbodycount.org)

Aportacions didàctiques

És interessant que els exercicis es facin en grups de 2 o 3 alumnes.

L'activitat de l'apartat *a*) intenta que es desperti l'esperit crític davant de les notícies que apareixen als mitjans d'informació habituals (TV, ràdio, diaris escrits i Internet). Per tant, serà positiu per a l'exercici l'aparició de debats espontanis en el grup i la presa de posicions.

Per aconseguir-ho, és molt important que s'expliquin tots els dubtes de comprensió de la notícia per superar-ne l'estil periodístic: quins són els actors, què és la ISAF, qui són els talibans, per què es barallen, etc.

L'activitat de l'apartat b) suposa que els alumnes tenen possibilitat d'accedir a Internet des de l'aula, i que tenen certs coneixements d'anglès. L'exercici es basa a explorar alguns aspectes de la pàgina www.iraqbodycount.org i extreure certa informació.

En aquest apartat, el més important és fer entendre als alumnes que darrere de cada mort hi ha una tragèdia i, per tant, s'ha de conèixer la veritable magnitud de la tragèdia de totes les morts de persones que no volen participar directament en la guerra, o les que no hi troben més remei. Malgrat que la pàgina està feta en anglès, en el menú de l'esquerra es pot veure una introducció en espanyol dels objectius i fonaments de l'observatori.

L'altra idea important a potenciar és explorar la gran quantitat de fonts diferents de què es nodreix l'observatori per tal d'arribar als valors mínim i màxim més exactes possible.

Per arribar a les dades, s'ha de visitar la pàgina web www.iraqbodycount.org i punxar en l'enllaç **View Database**. Després, s'ha de punxar allà on diu **Single Page Version** i es podran veure totes les dades recollides des de la posada en marxa d'aquesta web. (Tingueu una mica de paciència, ja que triga una estona la descàrrega de tota la pàgina.)

La zona de la pàgina on es veu la resposta és la que mostra la figura. El total de víctimes mortals el 16 d'octubre de 2006 va ser de $3+1+20+3=27$. En aquest cas coincideixen el valor màxim i el valor mínim que donen les fonts d'informació.

Les fonts que ho expliquen són (s'ha de punxar a dalt, en la columna de la dreta, a sobre de *Sources...*): CNN–Cable News Network; LAT–Los Angeles Times; VOI–Voices of Iraq; DPA–Deutsche Press-Agentur; NYT–New York Times; KUNA–Kuwaiti News Agency.

k.4281	16 Oct 2006	PM	Midas Square, Baghdad	clashes between Iraqi army and gunmen	gunfire	3	3	CNN 17 Oct LAT 17 Oct
k.4290	16 Oct 2006	-	Al-Humiyah, Baghdad	Ali Helail, employee of al-Iraqiya TV station	gunfire	1	1	VOI 16 Oct DPA 16 Oct
k.4289	16 Oct 2006	5:20 PM	Ur, Baghdad	funeral tent, market	car bombs	20	20	VOI 16 Oct NYT 17 Oct
k.4288	16 Oct 2006	7:30 AM	Sinak, Baghdad	police patrols	roadside bombs	3	3	KUNA 16 Oct DPA 16 Oct

2.1

EL BALL DE LES XIFRES

Sovint, en els informatius de la televisió o en els diaris, apareixen notícies relatives a un país en el qual hi ha un conflicte que ens informen que en un determinat acte violent han mort un cert nombre de persones, que un altre nombre de persones han quedat ferides, i les classifiquen en funció de si eren civils o militars.

a) A continuació mostrem un article aparegut en el diari El País el dissabte 8 d'octubre de 2006.

? Llegeix-lo atentament i anota les paraules i frases que no entenguis. Consulta els dubtes sobre el fet amb altres companys o amb el professor.

La OTAN admite la muerte de al menos 12 civiles en Afganistán

R. M. DE RITUERTO, Bruselas

Un portavoz de la Fuerza Internacional de Asistencia a la Seguridad (ISAF, que comanda la OTAN) dijo ayer en Kabul que "desde que concluyeron los combates, las tropas en tierra han identificado 12 víctimas civiles" cerca de la ciudad de Kandahar. No descartó que la cifra pudiera aumentar conforme se conocieran detalles de lo ocurrido. La policía local habló de 25 muertos y otros jefes locales aludieron a números que oscilaban entre los 60 y los 85 muertos.

La OTAN seguía ayer investigando el mortal incidente que el miércoles costó la vida a un número indeterminado de civiles afganos y decía no estar en condiciones de confirmar ninguna de las cantidades que están circulando, que oscilan entre 12 y 85 muertos. "No queremos entrar en cifras", señaló un portavoz aliado en Bruselas. "Hay mucha incertidumbre sobre lo que pasó". Al fatal bombardeo aliado se suma el golpe propagandístico sufrido por las tropas occidentales por la profanación de restos humanos llevada a cabo por soldados alemanes, suceso que hoy se verá acentuado con la publicación de nuevas fotos.

"No queremos entrar en cifras. Todavía estamos investigando y sólo sabemos que ISAF ha hablado de 12 muertos", señaló un portavoz aliado en Bruselas. "Hay mucha incertidumbre sobre lo que paso. Cuando la población local habla quizá no distingue entre talibanes y civiles".

El Ministerio de Defensa afgano, la OTAN y representantes tribales están investigando lo ocurrido. Hamid Karzai, el presidente, dijo ayer que para evitar la repetición de tales incidentes sería conveniente un mayor uso de soldados y policías afganos en las operaciones antitalibán. Pero el Ejército solo está capacitado para actuar como complemento de los soldados occidentales y la policía es un caso perdido, minada por la corrupción y la falta de medios y de moral.

Los talibanes sacan provecho

Al menos otros 14 civiles perdieron ayer la vida en una explosión que alcanzó de lleno a su autobús en la provincia de Uruzgan, vecina de la de Kandahar. No se sabía si la causa fue un atentado suicida o el estallido de una bomba.

Los talibanes están aprovechando a fondo las víctimas del bombardeo y reciben nueva munición con las fotos en medios de comunicación alemanes de soldados germanos jugando con restos humanos. Dos de ellos han sido ya expulsados del Ejército. Ayer la cadena de televisión RTL emitió nuevas imágenes y el diario Bild, que posee decenas de clichés, va a publicar hoy fotos en las que se ve a un soldado apuntando con su arma a la sien de un esqueleto reconstruido.

El Gobierno de Kabul ha condenado duramente la profanación, que, dice, va contra los valores del Islam y las tradiciones afganas. Un soldado alemán declaraba ayer al *Bild* que los huesos "estaban en una gravera de la que los afganos sacaban material para fabricar ladrillos; no era un cementerio ni un lugar de culto".

b) Respon a les preguntes següents:

- ❓ Feu una llista amb els informadors i amb la xifra de víctimes que informen.
- ❓ Per què creus que uns donen unes xifres més elevades que altres?
- ❓ Qui es beneficia que el nombre sigui alt i a qui interessa que sigui petit?

c) A Internet hi ha altres recursos que donen informació sobre víctimes de guerres i conflictes violents i que intenten que el nombre sigui el més exacte possible. Visita la pàgina web www.iraqbodycount.org i punxa en l'enllaç **View Database**. Després, punxa allà on diu *Single Page Version* i veuràs totes les dades recollides des de la posada en marxa d'aquesta web. (Tingues una mica de paciència, ja que triga una estona la descàrrega de tota la pàgina.) Llavors respon a les preguntes següents:

- ❓ Quantes persones de la població civil van morir durant el dia 16 d'octubre de 2006 en aquesta guerra? Escriu el valor mínim i el màxim. De quin tipus de víctimes estem parlant?
- ❓ Mira en la columna de la dreta i apunta almenys 5 fonts d'informació diferents (punxa en l'enllaç *Sources...* per saber el significat de les sigles de la font d'informació)
- ❓ Busca ara a Internet les dades de morts totals d'acord amb la revista mèdica *The Lancet*. Compara-la amb la total de l'Iraq Body Count. Hi trobes diferències? Per què creus que passa, això?

2.2

Activitat: QUI SÓN LES VÍCTIMES DE LES GUERRES?

Objectius

Prendre consciència que, en els nous conflictes, les víctimes són majoritàriament civils, ja sigui pels “danys col·laterals” o per ser un objectiu clar de l’atac violent.

Idees clau

- * L’atac a la població civil és un objectiu de les parts en guerra per humiliar i desmoralitzar el contrari.
- * L’armament petit i lleuger, junt amb l’armament d’alta tecnologia amb sistemes de guiatge que s’utilitzen en les noves guerres, provoca moltes víctimes civils.

Aportacions conceptuals

Les víctimes de totes les guerres tenen una component de població combatent i una altra de població civil. Si la imatge històrica i èpica (i a vegades distorsionada) de les guerres era un camp de batalla en què només morien els soldats combatents en el front, la realitat actual de les guerres i conflictes violents ens mostra un paisatge ben diferent en què pràcticament és la població civil la que pateix la major part dels mals de les guerres.

Si en la Primera Guerra Mundial el percentatge de víctimes mortals de civils respecte del total era del 5%, en la Segona Guerra Mundial arribava fins al 50% (incloent víctimes dels camps de concentració, matances i bombardeigs). En els conflictes armats de les darreres dècades del segle XX, aquest percentatge s’ha situat en el 90% del total.⁴ Tanmateix, cal recordar les reflexions incloses a l’apartat “Les grans guerres del Segle XX”, en les aportacions

4. *Washington Post*. 1995. “Children Bear Brunt of Modern Wars; Rebel Armies, Counterinsurgencies Create Young Soldiers – and Casualties.” 16 d’abril.

conceptuals del capítol 1 (Què s'amaga darrere de les guerres), que qüestionen el nombre de víctimes oficials dels conflictes armats.

Com a exemple d'aquest fet, el gràfic següent mostra una selecció de conflictes a l'Àfrica Subsahariana, on es veu el petit percentatge de morts en batalla (soldats i combatents) respecte dels morts totals en la guerra.⁵

Country	Years	Estimates of total war deaths	Battle deaths	Battle deaths as a percentage of total war deaths
Sudan (Anyanya rebellion)	1963-73	250,000-750,000	20,000	3-8%
Nigeria (Biafra rebellion)	1967-70	500,000-2 million	75,000	4-15%
Angola	1975-2002	1.5 million	160,475	11%
Ethiopia (not inc. Eritrean insurgency)	1976-91	1-2 million	16,000	<2%
Mozambique	1976-92	500,000-1 million	145,400	15-29%
Somalia	1981-96	250,000-350,000 (to mid-1990s)	66,750	19-27%
Sudan	1963-2002	2 million	55,000	3%
Liberia	1989-96	150,000-200,000	23,500	12-16%
Democratic Republic of the Congo	1998-2001	2.5 million	145,000	6%

Source: Lacina and Gleditsch, 2004

La segona qüestió a analitzar és si les víctimes civils són accidentals com a producte dels "danys col·laterals" dels episodis de la guerra, o bé són intencionals per part d'un dels bàndols.

Respecte a moltes de les morts accidentals que hi ha en les guerres actuals, els estaments militars sostenen que l'armament de darrera generació, guiat per sistemes tecnològics d'alta precisió (GPS, LASER, calor, moviment, etc.) i llançat a distància per bombarders o altres mitjans, causa molt poques víctimes civils i, les que causa, són per accident. En contra d'aquest parer, cada cop s'escolten més veus que contradiuen amb xifres contrastades aquest intent de minimitzar les víctimes civils accidentals. Sense anar més lluny, en el cas de la guerra a l'Iraq.⁶

5. La taula s'ha obtingut del *Human Security Report* de 2005 i prové d'un estudi fet per Bethany Lacina i Nils Petter Gleditsch el 2004.

6. Un dels motius per crear l'observatori Iraq Body Count esmentat a l'apartat 3.1 va ser, precisament, demostrar amb dades contrastades que els danys col·laterals de les armes de precisió produeixen moltes de les víctimes mortals entre la població civil.

Però el que resulta més pervers i moralment més inacceptable de la deriva civil en el tipus de víctimes mortals dels conflictes actuals és que molts atacs són intencionats. En aquesta línia s'han expressat diferents investigadors i ONG de l'àmbit humanitari. Per exemple, un informe del Comitè Internacional de la Creu Roja (CICR) avala la idea que la població civil s'ha transformat en escenari de guerra. Dels 1.786 casos d'intervenció quirúrgica que van realitzar els CICR per arma de foc, el 35% eren dones, nens menors de 16 anys i homes més grans de 50 anys. Per edats i característiques era de suposar que no eren combatents. En el mateix sentit, alguns especialistes d'OXFAM sostenen que "avui en dia, en els conflictes armats d'arreu del món, la violència està adreçada aclaparadorament contra la població civil. La violència contra els civils és una estratègia deliberada, no un "efecte col·lateral" accidental; el propòsit més freqüent és assassinar o expulsar civils d'altres grups".⁷ D'altres, en la mateixa línia, observen que "la violència contra els civils està motivada per objectius militars".⁸

En molts conflictes armats en què un Estat lluita contra la insurgència en forma de guerrilles, utilitza les matances massives de civils com una estratègia calculada per derrotar-les, degut al fet que les guerrilles sovint busquen suport en la població civil local per obtenir suport logístic o d'altre tipus. Quan l'exèrcit de l'Estat ataca la població civil i provoca víctimes mortals, està atacant el suport logístic del seu enemic. Per tant, és un objectiu estratègic.⁹

Aportacions didàctiques

L'activitat proposada és un petit exercici de camp en què els alumnes hauran de fer unes quantes fitxes de notícies sobre episodis de guerres i conflictes violents. És interessant que es treballi en grups.

Cal que aquesta activitat es plantegi, per exemple, un divendres, i es faci la posada en comú el divendres següent per donar temps que els alumnes hagin trobat informació als diaris, ja siguin actuals o de fa uns quants mesos, veient la televisió o fent recerca per Internet.

7. Cairns, Edmund. 1997. *A Safer Future: Reducing the Human cost of War*. Oxford: Oxfam Publication.

8. Azam, Jean-Paul, i Anke Hoeffler. 2002. "Violence Against Civilians in Civil Wars: Looting or Terror?" *Journal of Peace Research*, 39(4): 461-485.

9. Valentino, Benjamin, Paul Huth and Dylan Balch-Lindsay. 2001 "Draining the Sea: Mass Killing, Genocide, and Guerrilla Warfare." Article no publicat disponible en: www.cbrss.harvard.edu/programs/hsecurity/papers/june/Valentino.doc

Per explicar com omplir les fitxes, se'n pot fer un exemple d'una, utilitzant la notícia que es va fer servir a l'Activitat 3.1:

Títol de la notícia	La OTAN admite la muerte de al menos 12 civiles en Afganistán
Data en què ha sortit la notícia als diaris o telediaris	8/10/2006
Estat o territori on succeeix la guerra o conflicte violent	Afganistan
Nombre de soldats o combatents morts en l'esdeveniment de la notícia	No se sap
Nombre de civils morts en l'esdeveniment de la notícia	Entre 12 i 80, segons la font
Es parla o es veu algun tipus d'armament en la notícia? Escriu el nom o el tipus (pistoles, bombes, granades, avions, etc.)	Bombes
Què mostren les fotos en els diaris o les imatges del telediaris en televisió? (soldats, combatents, destrosses enmig de les ciutats, ferits, morts, etc.)	No tenim imatges
Altres informacions importants que hagueu trobat consultant als professors, als pares, o per Internet	El conflicte és entre els talibans i altres grups rebels, i els exèrcits de la ISAF (de l'OTAN,), d'Estats Units i de l'Afganistan. Els talibans tenien el control de quasi el 90% del país fins a la invasió de 2001 per part d'Estats Units després dels atemptats de les Torres Bessones. Els Estats Units van enderrocar els talibans perquè pensaven que tenien amagat i protegit Osama bin Laden, a qui es considera cap de l'organització terrorista Al Qaeda.
Altres aspectes que us hagin semblat importants d'apuntar	Que els talibans treguin profit de les morts de civils. Que hi hagi bombardeig quan el propòsit de la ISAF és protegir la població civil.

El dia de l'exposició, cada grup llegirà les fitxes que s'hagin aconseguit. Si n'hi ha moltes, es pot fer una selecció d'un parell per cada grup.

La darrera part de la classe hauria de ser un debat en què s'intenti respondre a la pregunta "Quines són les víctimes de la guerra?".

El professor pot orientar i moderar el debat posant el focus en el nombre conegut de combatents que moren respecte al nombre de civils, o plantejant qüestions relacionades amb les notícies exposades sobre les possibles causes dels episodis o enfrontaments concrets als quals es refereixen les notícies.

L'activitat es pot acabar explicant un exemple del passat recent on es tracta la població civil com a veritable objectiu per a les dues parts enfrontades: el cas del darrer conflicte al Líban, entre l'exèrcit israelià bombardejant poblacions libaneses i la guerrilla de Hezbola llançant míssils a ciutats dintre del territori d'Israel.

2.2

QUI SÓN LES VÍCTIMES DE LES GUERRES?

Vegem quines són les víctimes de les guerres i conflictes d'avui en dia. Per començar a preparar aquesta activitat, recull durant uns quants dies notícies de diaris escrits (recents o de fa mesos) o d'Internet sobre guerres i conflictes violents actuals en el món. També pots mirar les notícies per televisió i prendre algunes notes sobre les notícies i les imatges que mostren. De cadascuna de les notícies que recullis, emplena la fitxa següent amb les dades que hagis pogut trobar:

Exposeu les fitxes a classe i, després, feu un petit debat seguint les indicacions del professor.

1. Títol de la notícia	
2. Data en què ha sortit la notícia als diaris o telediaris	
3. Estat o territori on succeeix la guerra o conflicte violent	
4. Nombre de soldats o combatents morts en l'esdeveniment de la notícia	
5. Nombre de civils morts en l'esdeveniment de la notícia	
6. Es parla o es veu algun tipus d'armament en la notícia? Escriu el nom o el tipus (pistoles, bombes, granades, avions, etc.)	
7. Què mostren les fotos en els diaris o les imatges del telediaris en televisió? (soldats, combatents, destrosses enmig de les ciutats, ferits, morts, etc.)	
8. Altres informacions importants que hagueu trobat consultant als professors, als pares, o per Internet	
9. Altres aspectes que us hagin semblats importants d'apuntar	

2.3

Activitat: ALTRES FORMES D'INFRINGIR SOFRIMENT A LES VÍCTIMES

Objectius

Prendre consciència que hi ha moltes formes d'infringir sofriment a les víctimes en una guerra o conflicte violent.

Idees clau

- * La mort d'innocents és una tragèdia, però hi ha altres formes de fer mal a la població que, malgrat que no sempre arriben a causar la mort, provoquen danys perdurables en el temps.
- * En les guerres actuals, terroritzar la població civil propera al bàndol de l'enemic és un objectiu militar estratègic per provocar la humiliació i l'enfonsament psicològic del contrari.

Aportacions conceptuals

En els conflictes violents actuals, els grups en combat, a part de les víctimes mortals que produeixen, ataquen la població civil amb mutilacions, violacions de dones i nenes, minat de camps de cultiu, destrucció d'infraestructures energètiques o de comunicacions, etc. D'aquesta manera poden arribar a enfonsar els mitjans de producció i l'economia del contrari durant molt temps i consegüentment humiliar-los, enfonsar-los i desmoralitzar-los.

A la guerra de Bòsnia-Herzegovina, "la violació i les agressions sexuals a les dones han tingut una dimensió immensament més greu, profunda i terrible. La violació ha estat practicada com a instrument en la planificació estratègica de la neteja ètnica i el genocidi que els agressors servis ha practicat contra la població".¹⁰

10. Dones x Dones de Barcelona. 1995 "La violación como arma de limpieza étnica" a *El genocidio bosnio. Documentos para un análisis*, Los libros de la Catarata.

En aquesta guerra, els homes eren obligats, a més a més, a mirar com es violava la seva dona o la filla mentre se'ls apuntava amb una arma. El trauma que produeix aquest sofriment, a més d'atemorir i humiliar els supervivents, és pràcticament impossible de superar –sobretot quan es tracta dels nens que ho pateixen en les seves famílies– i genera un odi que serà mantingut durant generacions.

Aportacions didàctiques

L'activitat d'aquest apartat consisteix a llegir uns extractes d'un informe d'Amnistia Internacional al voltant del darrer enfrontament entre l'exèrcit d'Israel i el grup guerriller Hezbolà, en què l'objectiu dels dos grups en combat ha estat la població civil del bàndol contrari. L'informe complet en castellà es pot obtenir a:

<http://web.amnesty.org/library/Index/ESLMDE180072006>

És important tractar aquest exercici amb certa precaució per no mostrar una catalogació ximple de quins són els bons i quins són els dolents en el conflicte armat. No és l'objectiu de l'exercici, ja que, en aquest episodi, les dues parts en combat fan mal deliberadament a la població civil de l'altre Estat.¹¹

Les preguntes sobre el text volen respostes pràctiques, si és possible que sorgeixin de la reflexió del dia a dia dels alumnes i les seves famílies.

En la tercera pregunta de l'apartat *b)* caldrà l'ajuda del professor per donar sentit als fets. Es pot plantejar també en forma de debat en el qual es llanci la pregunta a l'aire.

També es pot utilitzar el debat, si apareix, per plantejar que la violència crea desig de venjança en l'agredit i que això crea un cercle viciós que no es trenca fàcilment.

11. En qualsevol cas, cal tenir en compte les capacitats de tots els actors (n'hi ha molts) per tractar el conflicte d'una manera no violenta i aportar solucions, així com el grau de compliment del Dret Internacional i el nivell de destrucció infringit per cadascuna de les parts.

2.3

ALTRES FORMES D'INFRINGIR SOFRIMENT A LES VÍCTIMES

- ⓐ) Llegeix atentament el següent extracte d'un informe d'Amnistia Internacional al voltant del conflicte que hi va haver entre l'exèrcit d'Israel i el grup d'Hezbollah, i anota les paraules i frases que no entenguis. Consulta els dubtes amb els companys o amb el professor.

Amnistia Internacional Israel / Líbano

¿"Daños colaterales" o destrucción deliberada? Ataques israelíes contra la infraestructura civil

Los civiles del Líbano y del norte de Israel han sido los mayores perdedores en este ciclo insensato de violencia del que se cumple ahora un mes exactamente [...] Era de suponer que se dejaría al margen a los civiles, pero en este conflicto no ha sido así.

Jan Egeland,
Secretario general adjunto de la ONU para Asuntos Humanitarios,
10 de agosto de 2006

[...] Entre el 12 de julio y el 14 de agosto tuvo lugar un importante enfrentamiento armado entre Hezbollah e Israel, después de que Hezbollah capturara a dos soldados israelíes y matara a otros militares en una incursión a través de la frontera entre Israel y Líbano. Israel llevó a cabo ataques por tierra, mar y aire en todo el Líbano, en los que murieron unos 1.000 civiles. Hezbollah lanzó miles de cohetes contra el norte de Israel y mató a unos 40 civiles. Estos ataques acarreararon el desplazamiento de centenares de miles de civiles en Israel y Líbano. [...]

[...] Durante las más de cuatro semanas de bombardeos terrestres y aéreos de Líbano por parte de las fuerzas armadas israelíes, las infraestructuras del país sufrieron daños catastróficos. Las fuerzas israelíes destruyeron edificios, reduciendo a escombros barrios enteros y convirtiendo pueblos y ciudades en ciudades fantasmas, al huir sus habitantes de los bombardeos. Resultaron destruidos por completo carreteras principales, puentes y gasolineras. En los ataques aéreos murieron familias enteras en sus casas o en sus vehículos cuando huían de los ataques contra sus pueblos. Decenas de personas permanecieron

enterradas bajo los escombros de sus casas durante semanas, al no poder la Cruz Roja ni otras organizaciones de salvamento acceder a las zonas debido a los continuos ataques israelíes. Al volver a sus hogares, centenares de miles de libaneses que huyeron de los bombardeos se enfrentan ahora al peligro que representan las municiones sin explotar.

Entre el 12 de julio y el 14 de agosto, las fuerzas aéreas israelíes lanzaron más de 7.000 ataques aéreos contra unos 7.000 objetivos situados en el Líbano, mientras que las fuerzas navales llevaron a cabo otros 2.500 bombardeos.[...]

[...] la infraestructura civil resultó gravemente dañada. El gobierno libanés calcula que han sido destruidos en parte o en su totalidad 31 "puntos vitales" (como aeropuertos, puertos, plantas potabilizadoras de agua y depuradoras de residuos e instalaciones eléctricas), así como unos 80 puentes y 94 carreteras. Resultaron alcanzadas más de 25 estaciones de servicio y unas 900 empresas comerciales. El número de propiedades residenciales, oficinas y tiendas completamente destruidos supera la cifra de 30.000. Durante los ataques israelíes, dos hospitales del gobierno resultaron completamente destruidos en Bint Jbeil y Meis al-Jebel, y otros tres gravemente dañados.[...]

b) Respon a les preguntes següents:

❓ Fes una llista amb totes les coses que s'han destruït, segons l'informe, i que coses creus són necessàries per al funcionament normal d'una ciutat.

❓ A part de les persones que han mort, què és el més important per a la vida dels supervivents que s'ha destruït?

❓ Per què creus que es fan totes aquestes destrosses?

c) Imagina que vius en un territori com el de l'informe, que està sent bombardejat per un dels dos grups que estan en guerra, i que en un moment donat vénen uns periodistes i et donen l'oportunitat que escriviu un text de 20 línies per explicar el que està passant, i per fer una petició als responsables principals dels atacs. Escribeu el text que donaries als periodistes.

2.4

Activitat: EL DRAMA DELS DESPLAÇATS

Objectius

Descobrir el drama humà que suposa l'emigració forçada com a conseqüència d'un conflicte armat, marxar del lloc on es viu, abandonar la casa, les persones, les terres de cultiu, les coses personals.

Prendre consciència de les mancances materials de la vida en un camp de refugiats o desplaçats interns.

Idees clau

- * Els desplaçats mostren que la guerra i els conflictes violents deixen una estela de sofriment que condemnen a la pobresa grans quantitats de persones que han de deixar les seves propietats i fugir.
- * Ser refugiat no es tria. És una conseqüència dels conflictes violents o d'una situació d'amenaça per a la pròpia persona.
- * Els refugiats no es poden adreçar als seus governs per demanar protecció. S'han d'adreçar a altres estats.
- * Els països rics solen ser poc solidaris amb els refugiats.
- * La gran majoria dels refugiats (i dels immigrants en general) s'estableix en països empobrits.

Aportacions conceptuals

De persones que es veuen obligades a marxar per raons de guerres o conflictes violents n'hi ha de dos tipus: els desplaçats interns i els refugiats.

Els desplaçats interns són aquelles persones que marxen de la zona on hi ha una guerra i s'estableixen en una altra zona del mateix Estat, ja sigui perquè en aquesta altra zona no hi ha el mateix nivell de violència, o perquè no hi ha

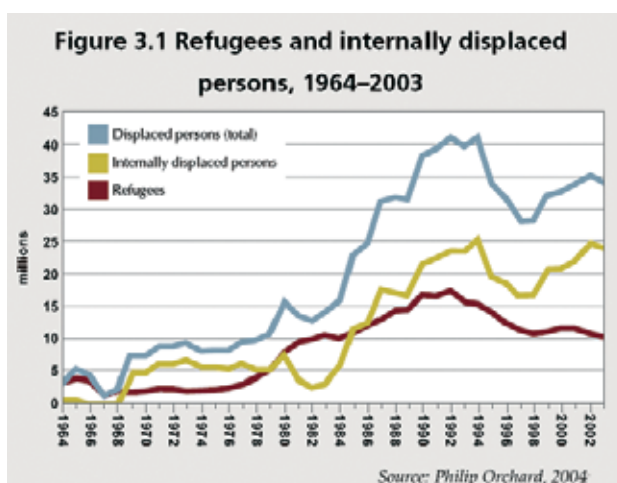
hagut cap Estat limítrof que els hagi acollit, o perquè, per les raons que sigui, decideixen romandre en el propi país.

Els refugiats són els col·lectius que fugen d'una zona en conflicte i s'estableixen en un altre territori fora del seu país, i passen a dependre, teòricament, de la solidaritat de l'Estat receptor per cobrir les seves necessitats bàsiques (alimentació, sanitat, habitatge, etc.) durant un període de temps indeterminat. Tanmateix, els estats tenen, en general, molt poca disposició a assumir les seves obligacions al respecte.

Sovint els països acollidors no tenen suficients mitjans per emparar i protegir aquestes onades de persones. Es calcula que els països empobrits acullen el 85% dels refugiats, moltes vegades instal·lats en campaments fronterers o en les perifèries de les ciutats.

L'organisme internacional que vetlla, en la mesura de les seves possibilitats, per garantir que aquests col·lectius rebin la protecció adequada en els països d'asil és l'Alt Comissionat de Nacions Unides per als Refugiats (ACNUR). Tanmateix, l'ACNUR se centra bàsicament en els refugiats i els desplaçats interns queden desprotegits.

La figura següent, obtinguda de l'*Human Security Report*, mostra una evolució del nombre total de refugiats i desplaçats en els darrers anys:

Aportacions didàctiques

L'activitat proposada és una lectura per apropar-se a la precarietat de condicions sanitàries que es viu en un camp de refugiats somalis a Kenya. L'informe sencer es pot obtenir a:

http://www.unicef.org/spanish/infobycountry/kenya_36357.html

Un cop feta aquesta lectura, es tracta de proposar a l'alumne que compari la vida en un camp de refugiats i la vida en un càmping. Aquesta activitat pot portar-se a terme de diferents maneres, de forma individual, deixant una estona per preparar-ho, després una posada en comú i finalment un debat.

Però també la podem plantejar per grups i com un joc de rol, cada grup representa un agent diferent: la mare, els nens i nenes, els avis, els serveis (neteja, manteniment, compra, salut...).

La nostra vida diària està plena de rutines i no ens adonem del que representa viure sense totes aquestes coses.

Per exemple, en un campament de refugiats inicialment no hi ha aigua potable, és possible que passi temps fins que hi hagi una màquina potabilitzadora d'aigua, passa un temps fins que poden construir-se latrines, no hi ha clavergedam d'aigües residuals i d'aigües de pluja.

A vegades, les persones que arriben ho fan amb el que porten posat, no tenen més roba, ni llits, ni estris de cuina, ni fogons on guisar, ni menjar, ni sabó per rentar-se, ni medicaments...

Les condicions de vida poden ser bastant insalubres i amb propensió a epidèmies. Els desplaçats solen subsistir gràcies a mesures internes, com els mecanismes de solidaritat comunitaris (buscar protecció de grup, família, clan...) i les estratègies d'afrontament (venta prèvia d'animals, terres o altres propietats, canvi en la dieta, els costums o en el tipus de treball, incursió en el mercat informal...). Només a vegades arriba alguna ONG amb atenció mèdica i medicaments.

Les mancances materials poden ser molt elevades. Amb aquesta activitat volem posar de manifest que totes les activitats que ells fan diàriament i dels

objectes de què gaudeixen no tenen sentit en un campament de refugiats. La vida en aquests campaments és dura.

Sovint podem arribar a pensar que, un cop hem abandonat els problemes de violència dels quals fugíem i hem arribat a un camp de refugiats, les penúries s'han acabat i que estem en una zona tranquil·la. La realitat no és aquesta, els problemes que ha provocat la violència també es desplacen amb les persones i els acompanyen. En aquests campaments també s'amaguen persones armades, s'estableixen mercats negres i màfies i es reproduïxen problemes similars a aquells dels quals han estat fugint.

Cada grup ha d'assumir el seu paper amb la màxima fidelitat possible i ha de treballar per separat durant 15 o 30 minuts, sense comunicar-se amb els altres equips. L'objectiu és que cada grup ressalti aspectes diferents entre una vida que els alumnes poden haver experimentat, la vida en un càmping i la vida que es pot portar a terme en un campament de refugiats.

Després del treball per separat dels grups, cadascun ha de presentar-se i exposar-ne el resultat.

L'exercici es pot acabar amb una explicació del professor que reforça la idea que totes les persones tenim uns drets dels quals ningú no ens pot desposseir en qualsevol circumstància i que està recollida en la Declaració Universal dels Drets Humans que va ser proclamada en 1948 per l'Organització de les Nacions Unides.

Seria molt interessant disposar d'una impressió de la Declaració i que fos llegida per torns pels tres grups de l'exercici.

La Declaració, que és suficientment curta i es llegeix amb molta facilitat, es pot trobar en català en la pàgina web:

<http://www.unhchr.ch/udhr/lang/cln.htm>

2.4

EL DRAMA DELS DESPLAÇATS

Llegiu el text següent que pertany a una notícia d'actualitat apareguda en la pàgina web d'UNICEF l'octubre de 2006 i apunteu les paraules i frases que no entengueu. Consulteu els dubtes entre els companys o amb el professor.

Un caso de poliomiелitis en un campamento de refugiados en Kenya motiva temores y preocupación

[...] En Dadaab existen tres campamentos de refugiados organizados por la oficina del Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los Refugiados. Se trata de los campamentos de Ifo, Dagahaley y Hagadera. Desde enero, esos campamentos han recibido unos 35.000 nuevos refugiados provenientes de Somalia, en su mayoría mujeres y niños y niñas.

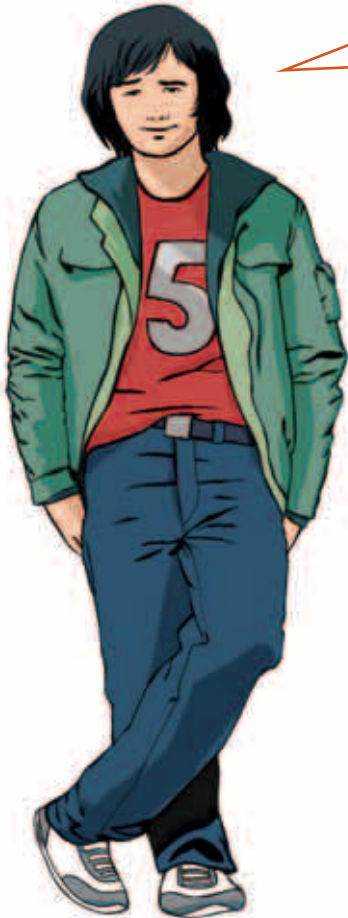
Los campamentos ya albergan a más de 162.000 personas, y ese número sigue aumentando a pesar de que supera con creces el máximo recomendado de 20.000 personas por campamento. El exceso de población impone exigencias inmensas a las instalaciones de los campamentos, donde las condiciones en que viven los refugiados son desesperantes. Entre las necesidades de carácter prioritario figuran los servicios de atención de la salud, de suministro de agua potable y educación, además de la protección de los niños y niñas.

Al llegar a los campamentos, y antes de recibir permiso para ingresar a los mismos, los refugiados son sometidos a un trámite de ingreso que incluye su inscripción y su vacunación contra la poliomiелitis. Aún antes de que se registrara el reciente caso de esa enfermedad, en los campamentos se llevaban a cabo actividades de inmunización de emergencia de todos los niños y niñas menores de cinco años.

"Sabemos que la poliomiелitis es una enfermedad muy contagiosa", señala la Sra. Cameron. "Se trata de una infección que se propaga muy velozmente. Aunque no suele matar a los niños, la poliomiелitis es causa de parálisis terribles. De manera que debemos hacer esfuerzos conjuntos para garantizar que no siga propagándose". [...]

❓ Imagina que estàs en un càmping.

❓ Imagina que estàs en un camp de refugiats.

*Anota totes les activitats que NO pots fer
y anota totes les coses que NO pots tenir
en aquests llocs.*

3. LES MANERES DE FER LA GUERRA

OBJECTIUS

Reconèixer els actors que intervenen en les guerres.

Reflexionar sobre els mètodes de violència física i psíquica que s'apliquen en les guerres recents.

IDEES CLAU

- * En moltes de les guerres actuals l'exèrcit pot ser o no una de les parts involucrades. Per exemple, en els atacs al Líban es veia l'exercit d'Israel (funcionaris d'un Estat) atacar Hezbollah (no són militars, no són funcionaris de l'Estat) situats en un altre Estat que té exèrcit i que no va actuar davant de l'agressió.
- * Les guerres no són assumptes aliens a les persones civils. En un moment determinat, persones que no tenen vocació militar i que estan exercint professions civils o estan aturats, poden enrolar-se en grups armats, en una espiral de violència contra veïns o coneguts, simplement perquè són els enemics.
- * Entrar en una espiral de barbàrie ens pot passar a nosaltres, al nostre pare o al nostre veí. La realitat de la guerra no és una pel·lícula ni un videojoc.
- * La població ha esdevingut l'espai de confrontació entre actors de la violència. Tots els bàndols s'enfronten entre ells atacant la població civil a través de genocidis, neteges ètniques, violacions de dones i nenes, matances col·lectives, mutilacions, grans desplaçaments de població, desaparicions forçades, saqueigs...

APORTACIONS CONCEPTUALS

A través del cinema hem construït la imatge que les guerres les porten a terme els exèrcits, és a dir, les guerres les fan els soldats, els quals són funcionaris de l'Estat. Si recordem pel·lícules de la Segona Guerra Mundial, les imatges que ens vénen a la memòria ens fan pensar que les guerres les dirigeixen i executen militars i que enfronten dos o més Estats. Si recordem pel·lícules del període de la Guerra Freda, se'ns hi mostra que la confrontació es produeix entre dos blocs: el bloc de l'Est i el bloc Occidental, que la guerra té lloc en un tercer país i enfronta els militars d'aquells país amb una o més fraccions guerrilleres; cada bloc dóna suport a un dels bàndols en conflicte. La guerrilla sol estar formada per personal civil, és a dir, no són funcionaris de l'Estat però mantenen pautes militars quant a preparació o adiestrament, jerarquia de comandament o vestimenta.

Ara bé, les imatges que ens han arribat a través dels reportatges de televisió sobre el conflicte de Rwanda, d'Angola, de l'ex-Iugoslàvia, de l'Afganistan, del Líban... no responen als estereotips descrits anteriorment. Els conflictes actuals rarament es produeixen entre estats, la gran majoria de conflictes són de caràcter intern i, fins i tot, podem dir que l'exèrcit, els militars no necessàriament componen un dels bàndols. En els nous conflictes, els grups que utilitzen la violència estan constituïts per civils, que algunes vegades prenen aparences militaritzades, com poden ser els grups anomenats paramilitars, que poden ser molt propers als exercits nacionals des d'on es nodreixen de formació i sovint d'armes... En altres conflictes trobarem població civil que s'agrupa al voltant d'un *senyor de la guerra* que controla una part d'un territori, i els recursos que conté, mitjançant la violència. Per aquestes raons, entre els actors de les guerres actuals podem veure adolescents amb un kalashnikov a les mans i amb bambes Nike, paramilitars amb ulleres de sol fosques Rayban o persones amb turbant resant sobre una catifa i al costat un rifle.

Els actors violents a Sierra Leone en una gran majoria eren joves, en part degut al fet que no disposen de millors opcions de vida. Són joves sense feina ni perspectives de tenir-la i sense estudis. En aquesta situació, per a molts d'ells disposar d'un instrument de força com és un rifle automàtic pot representar sentir l'experiència de ser respectat pels altres, encara que el veritable

sentiment no és de respecte, sinó de terror. Però la força exercida a través d'un rifle es converteix en un mitjà per resistir l'exclusió social i obre la porta per entrar en el món del consum. Per a molts d'aquests joves enrolar-se en organitzacions insurgents els ofereix mobilitat social i autoestima.

Però en la mesura que els bàndols que fan la guerra no formen part de l'Estat, i no és l'Estat qui paga les despeses de la guerra, s'han de buscar persones que els assessorin o que els facin la feina: els mercenaris. També s'han de buscar els mitjans financers per comprar armes i pagar les persones que practiquen la violència. Tinguem present que, legalment, solament poden comprar armes els estats. Els grups que utilitzen la violència i no són militars han de comprar les armes en els mercats il·legals, la qual cosa afavoreix l'aparició en el conflicte de màfies, mercenaris i contrabandistes.

A les pel·lícules, l'enfrontament entre militars té lloc en un determinat espai físic o geogràfic: la selva, una platja, un poble abandonat... En aquest cas la guerra esdevé un pols entre contrincants: guanya el que ha estat capaç de demostrar a l'altre que té més poder o força destructiva. Aquesta força destructiva es dirigeix contra els mateixos militars o instal·lacions militars.

En les guerres la població és l'espai de confrontació entre actors de la violència. Tots els bàndols s'enfronten entre ells atacant la població civil a través de genocidis, neteges ètniques, violacions de dones i nenes, matances col·lectives, mutilacions, grans desplaçaments de població, desaparicions forçades, saqueigs...

A més, les parts en combat recorren a la destrucció del sistema econòmic productiu dels enemics: minar terres de conreu, destruir infraestructures: carreteres, ponts, centrals elèctriques, plantes potabilitzadores d'aigua... D'altra banda, les armes com l'urani empobrit, les bombes de dispersió, les mines antipersona o el fòsfor blanc no distingeixen entre combatents i població civil.

En aquests casos, la violència s'utilitza amb l'objectiu de generar sofriment, dolor, humiliació. Els estrategs de la guerra han arribat a la conclusió que és més rendible generar dolor, sofriment i odi que no provocar la mort. Moltes de les accions violentes cerquen l'enfonsament psicològic de les persones (les víctimes), amb la pretensió de generar trauma psicològic, atemorir o humiliar la població.

Reconegudes potències democràtiques, com els Estats Units, Israel i els països europeus, segueixen participant en conflictes armats, i també han utilitzat mètodes de guerra que suposen l'atac a estructures i a la població civil. Els casos de Palestina, l'Iraq, l'Afganistan i l'antiga Iugoslàvia o el Líban en són alguns exemples.

3.1

Activitat: QUI FA LES GUERRES?

Objectiu

Prendre consciència que les guerres no són cosa només dels militars, sinó que la població civil també s'hi troba involucrada.

Prendre consciència que els nens també han esdevingut actors de guerra.

Idees clau

- * Els militars són funcionaris de l'Estat que reben ordres. El govern polític és qui pren la decisió de fer ús de la violència física contra unes determinades persones, a les quals anomena enemics. Els militars, després de rebre l'ordre d'atacar, decideixen quan ho faran, com, amb quin armament...
- * En la majoria de conflictes de Postguerra Freda, les guerres han estat internes, no han estat entre estats i no han estat entre militars de dos o més estats. Tanmateix, els factors externs (com la ingerència d'altres estats) en aquestes guerres són de la màxima importància, i la seva anàlisi és necessària per a la comprensió de les causes i dinàmiques del conflicte armat.
- * A causa de la instrumentalització de la identitat que fan les elits per obtenir suport, les guerres enfronten comunitats o grups ètnics o comunitats amb creences religioses diferents... Aquests grups poden rebre diferents noms: grups rebels, guerrilles, milícies, paramilitars, unitats d'autodefensa...
- * La presència de nens (menors de 18 anys) en la pràctica de la violència és una novetat a destacar, encara que, en general, sigui una presència percentualment baixa (hi ha algunes excepcions notables, com el cas de Libèria).

Aportacions didàctiques

Abans de fer l'activitat, pot resultar interessant que, a l'aula, el professor plantejgi una petita activitat prèvia. En aquest cas es tracta de fer aflorar les idees prèvies que tenen els nois i noies sobre QUI i COM es fa la guerra.

Una manera de fer-ho es recórrer a recordar pel·lícules que hagin vist. En aquest cas, és convenient que el professor anoti en la pissarra les aportacions dels alumnes sobre qui fa la guerra.

Després es farà el mateix, però demanant-los que expliquin COM té lloc la guerra, com s'ataquen els militars, en quina mena d'espais físics: selves, platges, pobles on sembla que no hi viu gent... però sempre són soldats atacant soldats. També es pot abordar quins tipus d'armes s'utilitzen en els atacs (bombardejos, tancs que avancen i disparen contra vehicles...). En aquesta primera aportació és important posar l'accent en el fet que parlen de les imatges que tenen de la guerra a través del cinema.

Un cop feta aquesta primera incursió, els demanarem que mirin les fotos o que recordin documentals de TV... i reproduïrem l'exercici. Però aquesta vegada el que volem destacar és que la vida real és bastant lluny de la imatge que tenim de la guerra a través del cinema, que la violència que s'aplica en les guerres o conflictes armats actuals no són cosa exclusiva dels militars, sinó més aviat al contrari. Una de les característiques de les guerres recents és la proliferació d'actors armats, on només un d'ells és l'exèrcit com a tal.

En aquesta activitat solament ens volem centrar en QUI fa la guerra i no en el COM; si hi ha aportacions en aquest sentit es poden recollir per a una activitat posterior.

3.1

QUI FA LES GUERRES?

Libèria: Nens soldats de l'exèrcit del govern, a Ganta. © Teun Voeten, 2003

Soldats a la Segona Guerra Mundial

Fixa't bé en les fotografies, observa-les i respon a les preguntes següents.

- ❓ Quines semblances observes en els personatges de les fotografies?
- ❓ Quines diferències trobes en els personatges de les dues fotografies?
- ❓ Quines diferències hi ha entre els soldats i aquesta altra gent armada?
- ❓ Per què creus que aquests nens s'han enrolat en la guerra?

Nepal: Reunió de rebels maoistes en el districte de Rukum. © Ami Vitale, 2004

3.2

Activitat: ELS MENORS D'EDAT TAMBÉ MATEN

Objectiu

Reflexionar sobre la vida dels nens que s'enrolen en les guerres.

Reconèixer els nens i nenes com a actors de violència i víctimes de la violència sexual al mateix temps.

Idees clau

- * Cal respondre a la pregunta de per què s'utilitzen nens per fer guerres?
- * Preguntar-se des d'un punt de vista moral si és lícit la utilització de menors d'edat per fer la guerra.

Aportacions conceptuals

Els nens¹² que pertanyen a bandes armades o a forces de combat, amb la seva infància destruïda, sovint queden traumatitzats pel que han vist o pel que han fet i no són capaços de portar una vida "normal", entre altres coses perquè no coneixen el que és una vida normal. Quan són adults, els resulta difícil trobar feina (cal pensar que no tenen ofici), formar una família i establir la seva situació dintre de la societat. Molts d'aquests xavals han nascut en una societat en conflicte, regida per les regles de la força i la violència, i no tenen altres paràmetres o regles de com funciona la societat.

Els joves són la capa social més vulnerable, ja que estan en l'edat de socialització, d'aprenentatge de les regles socials, i ens podem trobar amb molts nens que no hauran conegut una altra manera de viure que no sigui la cultura de la violència, la cultura de les armes; no tenen cap altre paràmetre social de referència.

12. La Convenció de les Nacions Unides sobre els drets dels Infants considera nens tots els menors de 18 anys

Una de les raons de la presència de nens en conflictes armats és la facilitat de manejar armes petites i lleugeres, com els rifles semiautomàtics. Un nen de 10 anys els munta i desmunta amb facilitat.

Sovint el reclutament de nens es fa per la força. Hi ha patrulles que van segrestant nens orfes, nens del carrer, nens refugiats no acompanyats, adolescents que no tenen feina o feines esporàdiques... i després els ensinistren a utilitzar les armes i els ensenyen a matar i a mutilar les persones. Cal tenir present que és fàcil manar els nens, que són mal-leables, que no tenen compromisos (familiars) i que no tendeixen a desertar. Els nens prenen la guerra com un joc i poden realitzar missions suïcides.

Raptar nens és el primer pas d'una sèrie de violacions brutals: són torturats, humiliats, manipulats psíquicament. La finalitat és atemorir-los, de manera que es tornin soldats obedients i ferotges. Perquè aprenguin a ser violents, se'ls obliga a ser testimonis d'actes de barbàrie, amb la finalitat de destruir-los psíquicament, insensibilitzar-los perquè puguin, sense escrúpols, cometre atrocitats. A Colòmbia, nens reclutats han estat obligats a degollar animals domèstics i a beure sang com a ritus de pas. A Colòmbia, Perú i Moçambic, els nens han estat obligats a cometre ritus de canibalisme amb les seves víctimes.

També podem trobar nens que s'allisten voluntàriament, ja que d'aquesta manera poden menjar i vestir-se. A Myanmar, els pares allisten els fills al grup rebel Karen perquè els guerrillers ofereixen roba i dos àpats al dia. Per ells, és una forma con una altra de sobreviure. Per a un adolescent, una arma confereix poder i fa que se senti superior a altres persones. A través de l'arma pot aconseguir menjar, roba, diners, begudes... la qual cosa proporciona autoestima.

Aportacions didàctiques

Aquesta activitat té dues parts. En la primera intentarem que responguin les preguntes, però sense entrar en debat, simplement que diguin, que parlin. Les respostes les anotarem a la pissarra perquè estiguin presents al llarg de la sessió; si sorgeixen més aportacions, s'hi aniran incorporant.

A la segona part de l'activitat, dividirem la classe en dos grups. El primer grup ha d'intentar justificar les accions dels nens en les guerres i la necessitat de

fer-les. El segon grup ha de fer el contrari, ha de rebatre les aportacions del primer grup i aportar solucions alternatives.

En els dos casos la pretensió és la de crear empatia, que els alumnes es posin en la situació vital dels nens guerrers, que intentin comprendre per què ho fan, però, al mateix temps, incitar-los a cercar altres sortides alternatives a l'ús de la violència.

3.2

ELS MENORS D'EDAT TAMBÉ MATEN

“Quan tenia 13 anys, em vaig incorporar al moviment estudiantil. Jo somiava a contribuir al canvi perquè els nens no patissin fam (...), més tard em vaig incorporar a la lluita armada. Tenia tota la inexperiència i els temors d'una nena petita. Vaig descobrir que s'obligava les nenes a tenir relacions sexuals per apaivagar la tristesa dels combatents. I qui consolava la nostra tristesa, després d'estar amb algú que a penes coneixies? A aquesta edat, tan jove, vaig tenir un avortament. No va ser decisió meva. Em resulta dolorós recordar aquestes coses (...). A pesar de la meva adhesió, em van sotmetre a abusos i van trepitjar la meva dignitat humana. I sobretot, no van entendre que jo era una nena i que tenia drets.”

(Assemblea General, *Promoció i protecció dels drets dels nens, repercussions dels conflictes armats sobre els nens*, paràgraf 46)

“Em van raptar el 1995, als 10 anys. Ens van portar al Sudan per entrenar-nos i, després de dos o tres mesos, em van donar una pistola. Així és com vaig aprendre a utilitzar-la. Tenia por d'escapar, perquè si m'atrapaven em matrien. Vaig haver de matar altres nens o m'haurien matat ells.”

Jac (no és el seu nom real), segrestat per rebels de l'Exèrcit de Resistència del Senyor (LRA), Uganda, 2000.

- ❗ Es calcula que uns 350.000 nens treballen com a soldats en conflictes armats arreu del món, en les forces armades oficials i en grups armats de l'oposició. A Àfrica i Àsia és on es registra el major nombre de casos. Es creu que el major nombre de nens soldats en el món es troba a Myanmar, on hi pot haver 70.000 nens al servei de l'exèrcit nacional. Molts milers més pertanyen a bandes criminals armades. Segons l'Organització Panamericana de la Salut, solament el 25% del nens que s'enrolen en bandes armades han acabat la primària.

Presència de nens en el conflicte	
Libèria	20%
El Salvador (FAES)	20%
Afganistan (Muyahidins)	10%
Palestina (Intifada)	70%

*Lavandero, J. S., 1999,
Ni un Solo Niño en la Guerra, Icaria.*

- ❓ Per què creus que els nens s'enrolen a fer la guerra?
- ❓ Quines accions creus que fan els nens en les guerres?
- ❓ Com creus que se senten amb el que fan?
- ❓ Com t'imagines el seu futur?

Ara dividim la classe en dos grups:

Grup 1: Ha d'intentar convèncer els altres de la necessitat de formar part d'un grup armat.

Grup 2: Ha d'intentar convèncer els altres de tot el que es perdran si van a la guerra i de l'absurd d'una guerra.

3.3

Activitat: MÈTODES DE LLUITA

Objectiu

Prendre consciència que la població civil s'ha convertit en un objectiu de les guerres.

Reconèixer que en l'ús de la violència, generar dolor, sofriment, humiliació, odi..., és més rendible que no pas la destrucció de béns materials o la mateixa mort.

Idees clau

- * Els combats no només tenen lloc entre els propis bàndols, sovint pot haver-hi enfrontaments entre ells, però el gran drama actual radica en el fet que els bàndols s'ataquen mútuament a través del sofriment de la població civil.
- * Els combats, a diferència del que es mostra a les pel·lícules, no es mesuren per la força o capacitat de destrucció de cada bàndol. Generalment, no s'ataquen entre ells de manera directa.
- * La majoria d'accions violentes cerquen l'enfonsament psicològic de la població, a través del genocidi, neteges ètniques, violacions de dones, mutilació de membres (mans o peus), matances col·lectives, producció de sortides massives de població dels seus pobles, desaparicions de persones, segrestaments, saqueigs...

Aportacions conceptuals

La **violència sexual** és una eina o mètode de guerra. La coacció sota la pressió de les armes serveix per violar dones i nenes de manera sistemàtica. La violació és un crim de guerra utilitzat molt sovint per accelerar l'expulsió d'un grup ètnic, degradant les dones i imbuïnt terror, por i humiliació. Milers de dones, nens i nenes són violats a punta de pistola quan van a recollir llenya o aigua lluny de casa o en realitzar altres tasques domèstiques. També són molt

vulnerables en els camps de refugiats, on no tenen lloc per amagar-se. S'estima que han estat violats més de 15.700 dones, nens i nenes a Rwanda, 25.000 a Croàcia i Bòsnia, durant els conflictes armats. Les xifres reals poden ser molt superiors. El Tribunal Permanent dels Pobles, el 1995, va dictaminar la violació de dones i nenes com a arma de guerra i com a política de depuració ètnica planificada i sistemàtica. Com a conseqüència, va dictaminar que la violació de les dones era un crim de guerra.

Segrest i presa d'ostatges. Homes, dones i nens són segrestats a punta de pistola i forçats a treballar per als seus segrestadors. Entre 10.000 i 17.000 dones, nenes i nens van ser segrestats al sud del Sudan a principi del 2003. Els homes i nens son segrestats amb finalitats militars, per combatre, mentre que les dones i nenes són obligades a realitzar treballs domèstics i manuals i a prestar serveis sexuals. Altres vegades, els segrests són utilitzats per obtenir diners o ressò en els mitjans de comunicació.

Desaparicions. La població és capturada per forces governamentals, paramilitars o grups guerrillers, i ningú torna a saber res d'aquestes persones. Amb posterioritat, el grup armat segrestador nega saber res dels detinguts. Se suposa que han estat víctimes d'execucions extrajudicials o d'execucions massives. A vegades, després d'alguns anys es descobreixen fosses on van ser enterrats grups sencers de persones. A l'antiga Iugoslavia hi ha més de 200.000 persones en situació desconeguda.

Obligats a fugir. El domini sobre la població depèn de mantenir la por, la inseguretats i de fer perdurar els odis mutus. D'aquí la importància de cometre atrocitats desmesurades, espectaculars, i d'involucrar el major nombre possible de persones en els crims, amb la finalitat d'instaurar la complicitat compartida, afirmar la violència contra l'altre al qual s'odia i fer més intenses les divisions. Les persones davant d'actes incruents fugen i deixen les seves cases i pobles i marxen com a desplaçats a altres parts del país o marxen fora del país, convertint-se en refugiats. Però per a les persones que es troben en campaments de refugiats pot ser que estar allí no suposi el final de la por i la violència armada, ja que molts camps han sofert una militarització progressiva. En alguns casos, el campament de refugiats serveix com a centre per al contraban d'armes, com en el cas de Dadaab, al nord-est de Kenya, o bé el campament és utilitzat com a font de reclutament pels rebels o, en molts casos, dintre del campament es reviu el mateixos enfrontaments que als llocs de procedència.

Aportacions didàctiques

Amb aquesta activitat pretenem que els alumnes prenguin consciència d'aquests mitjans de lluita, de fer la guerra. És important que en parlin, i que ho facin des dels factors psicològics d'aquest tipus d'actuacions, de les seqüeles que queden en les persones, dels silencis que provoca.

Val la pena recordar que la destrucció de la casa, dels camps de conreu, en definitiva dels béns materials, és un cop fort, però fàcilment superable. Totes les persones tenim tendència a sobreviure i mirar cap a endavant. Fins i tot la mort de les persones estimades podem superar-la, és una qüestió de temps.

Per aquesta raó, és important destacar els factors psicològics dels mètodes de lluita actuals: mutilant una persona, tallant-li una mà o violant una dona davant del marit o els fills s'aconsegueix que per la resta de la seva vida no oblidin qui és el seu enemic. Amb el temps, establiran un silenci sobre el que els ha passat, però mai no podran oblidar-ho ni superar-ho.

3.3

MÈTODES DE LLUITA

Fereh Musu Conteh fou segrestada a Mayongbo durant un atac rebel, el 7 de maig de 1998, quan tenia 13 anys

“Atacaren l’aldea a les sis del matí mentre dormíem. Destrossaren la porta de la casa i van entrar; ens van treure a tots fora i ens van amenaçar de matar-nos. La meva germana i jo ens vam agafar de la mà i vam decidir escapar, però en veure’ns, un d’ells carregà la pistola i ens va

dir que si donàvem un pas més ens mataria.

“Un home ens va estripar la roba. Ens van portar al riu. Un d’ells va ordenar que ens matessin a tots i ens tiessin al riu. Un altre va dir que no. Al final, acordaren que cadascun d’ells escolliria per a ell una persona d’entre els apressats.

“Llavors ens en vam anar. Abans que haguéssim arribat a Freetown, jo ja estava embarassada. Abans de donar a llum, l’home que m’havia fecundat havia abandonat el grup i s’havia lliurat.”

Fereh va estar amb els rebels un any i mig abans d’aconseguir escapar amb el seu bebè i amb altres dues noies menors que ella, que també havien estat segrestades i de les quals ella tenia cura. Es va dirigir cap a Freetown i, per casualitat, a la ciutat es va topar amb els seus germans grans. “Llavors vaig tornar a la meva aldea, on em vaig assabentar que ma mare havia mort de tristesa.”

“Vaig veure el que feien. Mataven, cremaven cases, mutilaven la gent i els deien que anessin a veure al president. Cadascun tenia la seva pròpia dona, i nosaltres havíem de cuinar per al nostre home. Hi havia moltes altres nenes de la meva edat. Sovint, vivíem enmig del bosc i la meva salut no era massa bona. No hi havia llits i dormíem a terra. A vegades, hi havia menjar bo, però d’altres no teníem res i vivíem de la mandioca que arrancàvem de les granges.

“Ara visc amb ma germana gran. La meva filla té sis anys i viu amb la meva tia a Freetown. Estic estudiant segon any de secundària. Vull seguir estudiant, encara que no estic segura de qui seguirà pagant les meves matrícules. Però estic decidida a seguir estudiant i vull aprendre un ofici.”

A final de 1998, centenars de milers de persones de Sierra Leone havien fugit als països veïns de Guinea i Libèria o estaven internament desplaçats dintre del

seu país. Els atacs del RUF i de les AFRC es van intensificar encara més després de la seva entrada a la capital, Freetown, el gener de 1999. Sis mil persones van ser assassinades, va haver-hi milers de violacions i alguns centenars de persones van sofrir mutilacions de peus o mans. Quatre mil nens i nenes foren declarats desapareguts; de 2.000 d'ells, encara no se'n sabia res un any després.

(www.armsbajocontrol.org)

Llegeix atentament el text i contesta les qüestions següents:

- ❓ Quines són, les víctimes?
- ❓ Fes un llistat de termes que posin de manifest COM s'ataca les persones, a través de quins mitjans.
- ❓ Què creus que persegueixen atacant d'aquesta manera les persones?
- ❓ Quines conseqüències comporta per a les persones, en aquells moments i amb el pas dels anys.

4. ALTERNATIVES A LES GUERRES I A LA VIOLÈNCIA

OBJECTIUS

Prendre consciència que hi ha diferents maneres de respondre als conflictes, la majoria de les quals són pacífiques, i que són les que poden garantir millor un present i un futur en pau.

Entendre que els conflictes armats no poden ser entesos fora del sistema internacional en el qual es desenvolupen, i que és necessari que els governs estrangers (l'espanyol inclòs) no contribueixin a la guerra, encara que aquesta es produeixi en zones llunyanes.

Prendre consciència que la transformació social només serà efectiva amb la participació de cadascun i cadascuna de nosaltres, i que tenim la responsabilitat d'escollir quin futur volem (i com construir-lo).

IDEES CLAU

- * El conflicte en si no és bo ni dolent. És simplement inherent a les relacions humanes i necessari per al canvi social. Per això, el que és important no és evitar-lo, sinó saber com tractar-lo correctament.
- * Podem escollir entre diverses alternatives per tractar els conflictes, i per això som responsables de triar la millor de les opcions possibles: les no violentes.
- * La violència està molt present en la nostra cultura i fins i tot es justifica en nom de la naturalesa humana. Tanmateix, cal saber que l'ús de la violència, ja sigui exercida pels estats o per grups de resistència o guerrilles (la contraviolència), no ha portat mai a una societat més justa.
- * Una bona manera d'evitar els efectes de les guerres és no contribuir a les seves dinàmiques. Per això, els estats, com l'espanyol, haurien de deixar de fabricar i comerciar armes sense control i no vendre-les als països on es violen els drets humans; i les persones mentalment

i sentimentalment hem de rebutjar la guerra i la violència com a mètode per resoldre els conflictes humans.

- * L'esforç pressupostari destinat a la militarització de la societat indica que les guerres es preparen. L'Estat espanyol hauria de replantejar les seves prioritats per adequar-les millor a les necessitats dels ciutadans: menys despesa militar i més despesa social.
- * Per aprofundir en l'essència democràtica, és necessària la participació, tant individual com col·lectiva, de totes les persones. Per participar de manera responsable, però, cal estar ben informats i saber com actuar en conseqüència.

4.1

Activitat: HI HA DIVERSOS TIPUS DE VIOLÈNCIA

Objectiu

Desaprendre la guerra com un fenomen exclusivament basat en la confrontació armada i estendre aquesta idea als altres tipus de violència que normalment acompanyen l'ús de la força bruta i que generalment tenen a veure amb les causes del conflicte.

Aportacions conceptuals

El teòric pacifista noruec Johan Galtung, basant-se en aportacions anteriors d'altres autors, va desenvolupar als anys seixanta una extensa obra en la qual diferenciava, pedagògicament, tres tipus de violència:

La **violència directa** fa referència als abusos físics i psicològics de tota mena: matances, assassinats, violacions, segrests, extorsions, repressions, humiliacions, discriminacions, esclavatges...

La **violència estructural** parla d'aquelles situacions que, a part de la violència directa, impedeixen a les persones la plena satisfacció de les seves necessitats bàsiques (alimentació, abric, habitatge, salut, educació...). La insatisfacció d'aquestes necessitats produeix una marginació que desemboca moltes vegades en manifestacions de violència directa.

La **violència cultural** és aquella que malgrat la disponibilitat d'alternatives que poden evitar les violències directa i estructural, legitima l'existència d'aquestes últimes. Es tracta de la violència més difícil de superar, perquè és la que autoritza l'ús de la violència com a manera legítima d'afrontar els conflictes. Exemples d'aquesta violència es troben en la indústria de l'oci (videojocs i altres joguines de guerra, sexistes, sanguinàries, pel·lícules bèl·liques...); l'existència de legislació violenta (pena de mort, exclusió de col·lectius...); la interiorització de masclismes, racismes, classismes, xenofòbies, maltractaments ambientals, o la legitimitació de les maneres injustes que tenim les persones i

els estats de relacionar-nos entre nosaltres i amb la natura, sabent que les coses podrien ser d'una altra manera.

Aportacions didàctiques

Comparem les despeses anuals que fem les persones al món. D'acord amb la taula següent, comprovem que és relativament fàcil satisfer les necessitats bàsiques de totes les persones només modificant les nostres prioritats. Malgrat això, no ho fem, cosa que posa de manifest la nostra forta violència cultural, que legitima la violència estructural que evidència el quadre:

DESPESA ANUAL (en milions de dòlars dels EUA)

Concepte de despesa	Despesa	Concepte de despesa	Despesa
Escolarització primària per a tots els nens i nenes que no en tenen (25% del món)	6.000	Cosmètics als EUA	8.000
		Gelats a Europa	11.000
		Perfums a Europa i als EUA	12.000
Aigua i sanitat per a tothom	9.000	Menjar per a animals domèstics a Europa i als EUA	17.000
Salut reproductiva (46% dels parts es fan sense assistència)	12.000	Negoci del lleure al Japó	35.000
		Cigarrets a Europa	50.000
Salut bàsica i nutrició per a tots els nens i nenes menors de 5 anys desnodrits (32% del món)	13.000	Begudes alcohòliques a Europa	105.000
		Drogues i narcòtics al món	400.000
		Despesa militar al món	780.000

Font: PNUD 1998

La manca d'accés a aquestes necessitats bàsiques pot portar a situacions de violència física. Per exemple, no tenir accés a l'alimentació pot portar a la necessitat de robar o, a més gran escala, saquejar. En aquests casos, una situació de violència estructural sovint comporta actes de violència directa.

Per altra banda, el fet que la satisfacció de les necessitats bàsiques de tots els éssers humans és possible però no es porta a terme perquè les prioritats segueixen sent la comoditat i els capricis dels més rics és clarament un acte de violència cultural.

Aquesta activitat ha de servir per fer aflorar l'acceptació, conscient o inconscient, que els propis joves tenen de l'ús de la violència com a eina per sentir-se acceptat o valorat pels altres, com a mitjà per accedir a la societat del consum, com a forma d'autoestima... En definitiva, pretenem que els alumnes abordin la violència llunyana (guerres o violències a altres parts de la geografia) i la propera (amics, escola...), amb la intenció de ser conscients que les nostres formes de pensar i viure en un context propici pot fer que trobem normal i justifiquem l'ús de la violència i la guerra, com també pot fer que nosaltres mateixos entrem en l'espiral de l'ús de la violència.

4.1

HI HA DIVERSOS TIPUS DE VIOLÈNCIA

- ⓘ La violència no és només brutalitat física. Hi ha altres tipus de violència que poden estar molt presents en les nostres vides. Barallar-se amb un germà és violència. Aplaudir un amic que pega a una persona que no ens agrada és violència. Burlar-se d'un company de classe que és diferent és violència. Excloure'l del grup és violència. Deixar milions de persones sense accés a una alimentació adequada o a l'aigua potable és violència. De fet, podem distingir entre tres tipus de violència diferents:

La **violència directa** fa referència als abusos físics i psicològics de tota mena: matances, assassinats, violacions, segrests, extorsions, repressions, humiliacions, discriminacions, esclavatges...

La **violència estructural** parla d'aquelles situacions que, a part de la violència directa, impedeixen a les persones la plena satisfacció de les seves necessitats bàsiques: alimentació, salut, educació, aigua potable, habitatge digne...

La **violència cultural** és aquella que, malgrat la disponibilitat d'alternatives que poden evitar les violències directa i estructural, legitima l'existència d'aquestes últimes. Es tracta de la violència més difícil de superar, perquè és la que autoritza l'ús de la violència com a manera legítima d'afrontar els conflictes. Exemples d'aquesta violència es troben a la indústria de l'oci (videojocs i altres joguines de guerra, sexistes, sanguinàries, pel·lícules bèl·liques...); l'existència de legislació violenta (pena de mort, exclusió de col·lectius...); la interiorització de masclismes, racismes, classismes, xenofòbies, maltractaments ambientals, o la legitimació de les maneres injustes que tenim les persones i els estats de relacionar-nos entre nosaltres i amb la natura, sabent que les coses podrien ser d'una altra manera. Si comparem les despeses anuals que fem les persones al món, podem comprovar que som tots còmplices de la violència cultural. Amb el que ens gastem amb coses innecessàries en els països rics, es podria oferir un futur més digne i esperançador a les seves poblacions:

DESPESA ANUAL
(en milions de dòlars dels EUA)

Concepte de despesa	Despesa	Concepte de despesa	Despesa
Escolarització primària per a tots els nens i nenes que no en tenen (25% del món)	6.000	Cosmètics als EUA	8.000
		Gelats a Europa	11.000
		Perfums a Europa i als EUA	12.000
Aigua i sanitat per a tothom	9.000	Menjar per a animals domèstics a Europa i als EUA	17.000
Salut reproductiva (46% dels parts es fan sense assistència)	12.000	Negoci del lleure al Japó	35.000
		Cigarrets a Europa	50.000
Salut bàsica i nutrició per a tots els nens i nenes menors de 5 anys desnodrits (32% del món)	13.000	Begudes alcohòliques a Europa	105.000
		Drogues i narcòtics al món	400.000
		Despesa militar al món	780.000

Font: PNUD 1998

- 7 Pensa en situacions on la presència de violències de tipus estructural o cultural poden promoure violència directa. Imagina casos propers, com a l'escola o a casa, però també situacions de guerra que hagi vist als mitjans de comunicació. A continuació posa els exemples en el quadre següent.

	Escola o amics	Societat espanyola	En el món
Violència directa			
Violència estructural			
Violència cultural			

4.2

Activitat: LA VIDA I LA HISTÒRIA SÓN PLENES DE CONFLICTES

Objectiu

Presentar el conflicte com inherent a les relacions humanes, necessari per al canvi social, i la pertinència d'afrontar-lo de la manera que produeixi menys sofriment: de manera activa, participativa i no violenta.

Aportacions conceptuals

Hi ha alternatives a la violència com a instrument de resolució de conflictes? És clar que sí. I a més a més hi ha diverses opcions. Per això som responsables d'escollir la millor manera de resoldre les discrepàncies, i aquesta ha de ser la que provoqui menys sofriment i destrucció. Hem d'apostar pels mitjans no violents, ja que possibiliten un present i un futur millors per a les persones. Estudiarem alguns dels camins per aconseguir aquesta meta.

Què és un conflicte? És dolent tenir conflictes? Hem d'evitar-los?

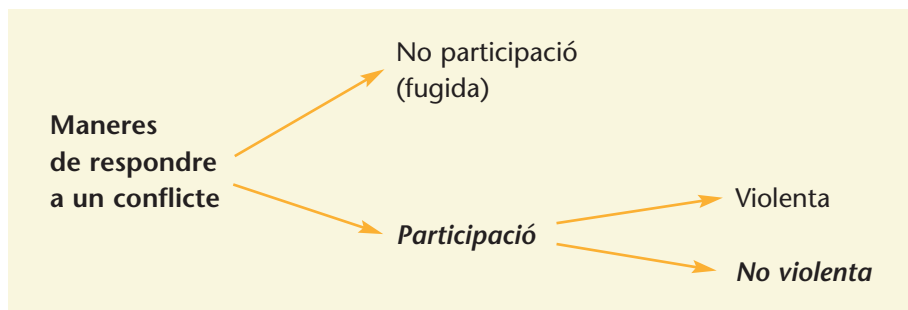
El conflicte és:

- Intrínsec a les relacions humanes
- Necessari per al canvi
- Ni bo ni dolent en si, el que importa és que no es transformi en violència

Sovint atorguem al concepte de "conflicte" una connotació pejorativa. Assenyalem com a persones "conflictives" aquelles que generen problemes socials que percebem com a evitables i nocius. Un conflicte, sabem, consisteix en una confrontació d'interessos entre dos o més parts, i evidencia una situació que un grup més o menys nombrós de persones considera injusta. No obstant això, un conflicte també pot desencadenar una nova situació millorada. Gràcies als conflictes, per exemple, avui les dones (i els homes)

poden obtenir permisos laborals davant l'arribada d'un nadó quan abans no podien. Gràcies als conflictes, esperem que en un futur pròxim les condicions d'aquests permisos estaran més ajustades encara a les necessitats dels nous-nous. Així, més que entendre el conflicte com un fenomen negatiu o positiu, cal entendre'l com a necessari i fruit de la rica diversitat de maneres de pensar i viure característiques de l'ésser humà. Han format part de les persones des de sempre i continuaran estant presents en el futur. Una altra cosa és com tractem aquests conflictes.

Hi ha tres formes diferents de respondre als conflictes, independentment de la seva magnitud: de manera violenta, de manera no violenta o simplement amb passivitat o fugida, desentenenent-se de les seves causes i conseqüències. L'aclaparadora majoria de les situacions de conflicte es tracten de manera activa i no violenta, que és la forma que no només és la més justa, sinó que és també la que ofereix millors resultats, especialment en el llarg termini. Però per aconseguir aquestes finalitats és necessària la participació.

Aportacions didàctiques

A la segona activitat tenim alguns exemples de mobilització ciutadana per a la transformació social que han tingut un èxit significatiu. Tractarem de demostrar que la participació és necessària per a aquests avenços socials.

Cas 1: discriminació contra les dones. Reclamant els seus drets, les dones han jugat un paper molt important en el canvi social. El paper dels homes que van donar suport a les seves reclamacions també va comptar molt. La discriminació contra les dones és un conflicte social que no només afecta la població femenina. Directament o indirectament, afecta el conjunt de la societat. Com

sabem, avui dia continua la discriminació contra les dones, però els drets de les dones estan més ben protegits i són cada vegada més nombrosos gràcies als col·lectius organitzats per fer front a aquesta situació.

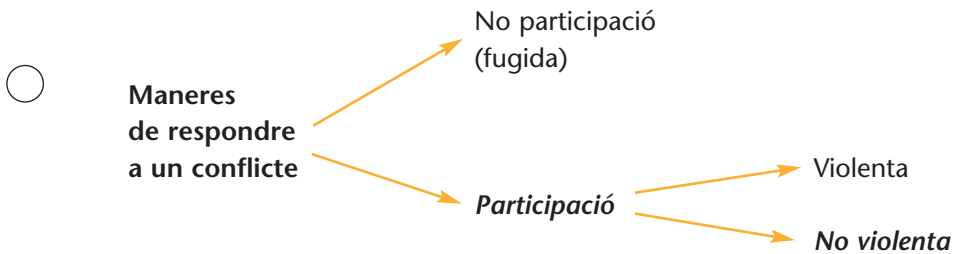
Cas 2: *mili* obligatòria. La fi de la *mili* va ser el producte de molts anys de protesta i èxits dels moviments pacifistes i altres grups. Van abordar el conflicte que significava estar en contra de la guerra i la violència i participar alhora en les estructures que les alimentaven, contra la pròpia consciència. El Moviment d'Objecció de Consciència estima en 50.000 el nombre d'insubmisos a tot l'Estat, persones que es van negar a fer el servei militar i fins i tot la prestació social substitutòria quan aquesta va ser legalitzada. El nombre d'objectors de consciència es calcula que va rondar el milió de joves.

Cas 3: segregació racial. Rosa Parks, una ciutadana negra dels Estats Units, es va negar a cedir el seu seient d'autobús a un blanc, desobeint d'aquesta manera les lleis de segregació racial. Va ser detinguda i condemnada. Aquest fet va desencadenar el naixement de l'Associació pel Millorament de Montgomery, que va presidir Martin Luther King, un dels activistes més coneguts per l'abolició de la discriminació racial. Però no va ser l'únic ni el primer, n'hi va haver molts més. Avui la discriminació racial persisteix, encara que d'una manera més subtil.

4.2

LA VIDA I LA HISTÒRIA SÓN PLENES DE CONFLICTES

! Hi ha tres formes diferents de respondre als conflictes, independentment de la seva magnitud: de manera violenta, de manera no violenta o amb passivitat o fugida, desentenent-se de les seves causes i conseqüències.

? Ara et demanem que pensis una estona, que recordis conflictes o discrepàncies entre els teus companys de classe, amb els teus professors, amb els teus pares, conflictes de treballadors en les empreses, de veïns a l'escala... També et demanem que pensis en conflictes fora de l'àmbit quotidià, que són de més gran abast, i que en posis algun en el quadre següent. Per emplenar el quadre pots consultar els amics, els pares o els professors.

	No participació	Participació no violenta	Participació violenta
Exemples de conflictes quotidians, de la vida diària, de companys, amb pares, laborals...			
Exemples de conflictes de fora del nostre àmbit diari, polític, econòmic, territorial, conflictes armats...			

- ❗ La majoria de les situacions de conflicte es tracten de manera activa i no violenta, que és la forma no solament més justa, sinó també la que ocasiona menys sofriment i ofereix millors resultats, especialment a llarg termini. A continuació et posem uns exemples de situacions conflictives que van tenir una resposta no violenta.

Exemples de situacions conflictives i respostes pacífiques:

1. L'any 1971 les dones encara no podien votar a Suïssa, un país conegut per la seva "modernitat". Aquesta discriminació representava, efectivament, una situació conflictiva. A l'Espanya de Franco, les dones tampoc tenien la llibertat d'escollir, i per a algunes activitats, com viatjar o obrir un compte corrent a un banc, necessitaven l'autorització del marit o del pare. Per què creus que han canviat aquestes situacions? Quina de les tres maneres de respondre als conflictes creus que es va utilitzar? Com es pot millorar encara més la situació de les dones a Catalunya?

2. El 2002 va finalitzar el servei militar obligatori a l'Estat espanyol. Acabava així l'obligatorietat d'emprar un any de les nostres vides (dels nois) per preparar-nos per a la guerra, mesura a la qual es van oposar nombroses persones que estaven en desacord amb la violència armada com a instrument vàlid per resoldre els nostres conflictes. Per què creus que es va aconseguir finalment la fi de la mili?

3. Fa només 50 anys els ciutadans negres dels Estats Units eren discriminats per la simple raó de no ser blancs. La discriminació abastava diferents àmbits de la vida. Per exemple, els negres havien de cedir el seient d'un autobús a qualsevol ciutadà blanc que ho demanés. Per què creus que tot això ha canviat?

Després de la lectura dels tres exemples, escull-ne un, pensa i contesta:

- ❓ Quins col·lectius de persones estaven afectats pel conflicte?
- ❓ Quin era el motiu del conflicte?
- ❓ Com creus que van reaccionar i actuar?

4.3

Activitat: EL PERQUÈ DE L'ÚS DE LA VIOLÈNCIA ARMADA

Objectiu

Entendre que la violència no és inevitable ni productiva.

Aportacions conceptuals

Per obtenir un debat més ric sobre els perquè de la violència, cal entendre quins són els arguments a favor i en contra del seu ús. Els primers solen presentar la violència com una fatalitat genètica o històrica.

Altres aportacions conceptuals estan detallades en els arguments en contra de la violència armada (material grup 2 de l'activitat).

Aportacions didàctiques

Per a aquesta activitat, caldrà que amb uns dies d'antelació es formin grups de tres persones. Cada grup prepararà i defensarà posicions diferents. La meitat del grup es posicionarà a favor i l'altra meitat en contra de l'ús de la violència com a manera de resoldre els conflictes armats i les guerres. Per preparar l'argumentari es pot consultar o demanar opinions a pares, professors, companys de classe...

El dia acordat cada grup exposarà els seus arguments i després, per ordre de petició de paraula, es rebutran els arguments. En una primera ronda ho faran els representants de cada grup. La resta de la classe observarà. Després, tots i totes participaran en el debat.

Una altra dinàmica que podem aplicar és que les respostes de cada grup siguin recollides i sintetitzades per un grup que fa de secretari, aquests secretaris organitzen totes les respostes i passen un full a cada grup amb totes les respostes. Aquest resum és el que es passarà a debat entre tota la classe.

A continuació detallem algunes de les respostes que poden aparèixer.

Material grup 1: a favor de la violència física/directa

La violència és innata a l'ésser humà i és inútil que pensem que les persones poden ser capaces de relacionar-se entre elles sense recórrer mai a l'ús de la força. La violència és hereditària genèticament i l'únic que podem fer és protegir-nos d'aquesta violència amb més armes.

L'ésser humà forma part del món animal, i l'ús de la violència és inherent a les relacions entre els animals (ho comprovem a cada documental de televisió). Per tant, resulta obvi que les persones també usem la violència, com fan la resta de bèsties.

Gràcies a la indústria militar podem gaudir d'avenços tecnològics que són molt importants avui en dia. Internet, el làser, el GPS que portem als cotxes... tot va tenir un origen militar que ha acabat tenint un ús civil.

Totes les civilitzacions i cultures han estat basades en la guerra. La història de la humanitat és la història de la violència, de les guerres. El segle XX, per exemple, pot ser dividit en quatre períodes: pre-Gran Guerra europea, període d'entreguerres (I i II), Guerra Freda i Postguerra Freda.

Fins i tot en el cas que no s'utilitzin, les armes han servit, a través de l'amenaça d'usar-les, com a element dissuasori davant de possibles atacs de l'enemic. Això va ser característic a l'anomenada Guerra Freda i per aquest motiu és tan important tenir armes molt poderoses i destructives, com les armes nuclears.

Material grup 2: en contra de la violència física/directa

És l'ésser humà violent per naturalesa? L'any 1989 es van reunir a Sevilla un conjunt de científics de tot el món per debatre si la violència es podia o no heretar, i van arribar a la conclusió que no es pot transmetre genèticament. Si la violència fos deguda a un gen, tot el que hauríem de fer seria investigar el genoma humà i estudiar com modificar el gen defectuós. La violència és, doncs, producte d'un aprenentatge adquirit, sigui a casa, a l'escola o al carrer. Per això, amb una educació adequada, és possible eradicar la violència com a instrument de relació entre les persones.

L'ésser humà és un animal, és veritat. Però no és cert que els animals siguin violents. Són agressius, que no és el mateix. Aquesta agressivitat els permet sobreviure en el seu hàbitat: alimentant-se i protegint-se dels depredadors, per exemple. En canvi, l'ésser humà té la capacitat d'alliberar-se de qualsevol estímul i pot escollir lliurement allò que vol fer. És a dir, sap, d'acord amb la seva cultura, què està bé i què està malament, té moral, i escollir l'opció dolenta sent conscient d'aquesta elecció és el que li atorga el qualificatiu de violent.

De vegades es diu que bona part de la tecnologia militar ha acabat sent aprofitada per a un ús civil, com Internet o el làser. Tanmateix, s'estima que el 50% de tot allò que es produeix o s'investiga en matèria militar és secret. De la resta, s'estima que només una cinquena part de les patents militars han tingut una finalitat civil. D'aquesta manera, només un 10% d'allò que va començar tenint un ús militar va acabar sent utilitzat pels civils. Per tant, podem dir que si des d'un primer moment ens haguéssim posat a inventar aquests instruments des d'una perspectiva civil, hauríem aprofitat el 100% de l'esforç, i hauríem pogut tenir deu làsers en comptes d'un o Internet hauria arribat abans o ara seria deu vegades més potent.

Encara que és cert que els historiadors sovint parlen de la història de la humanitat a partir d'esdeveniments violents, com la guerra, no és menys cert que el nombre d'iniciatives de tractament pacífic dels conflictes entre les persones han estat aclaparadorament molt superiors. De fet, hi ha cultures que no utilitzen mai la guerra per solucionar les seves discrepàncies, com algunes comunitats als Estats Units, a la República Centreafricana, a Papua Nova Guinea o al Canadà (en aquest últim cas, els Inuit, més coneguts amb el nom pejoratiu d'esquimals). També ens podem trobar amb aportacions que afirmen que és impossible fer res contra la guerra, que la guerra és un fenomen que sobrepassa la nostra capacitat d'actuació; possiblement sigui cert, possiblement nosaltres no coneixerem una societat en què la guerra sigui cosa del passat; però ben segur que, quan al nostre món hi havia esclaus, alguns pensaven el mateix, però la fermesa dels que pensaven diferent, dels que pensaven que tots els homes eren iguals i que uns homes no podien tractar els altres homes com animals de treball, va fer possible, amb els anys, amb molts anys, amb alguns segles, que s'abolís l'esclavitud.

La teoria de la dissuasió consisteix a dotar-se d'una capacitat destructiva suficient perquè un presumpte enemic no pugui realitzar cap atac per por a la

resposta. La pràctica, però, és que l'excusa de la dissuasió ha afavorit unes relacions internacionals militaritzades i l'aparició d'armament cada vegada més destructiu, i fins i tot s'ha arribat a la situació de "destrucció mútua assegurada" que es va viure a la Guerra Freda amb l'arma nuclear disponible per part de les dues superpotències existents a l'època: els EUA i l'URSS.

4.3

PER QUÈ L'ÚS DE LA VIOLÈNCIA ARMADA

Amb uns dies d'antelació es formaran grups de tres persones. Cada meitat dels grups prepararà i defensarà posicions diferents. Un grup es posicionarà a favor i els altres grups en contra de l'ús de la violència com a manera de resoldre els conflictes armats i les guerres. Per preparar l'argumentari es pot consultar o demanar opinions a pares, professors...

- El dia acordat cada grup exposarà els seus arguments i després, per ordre de petició de paraula, es rebutran els arguments. En una primera ronda ho faran els representats de cada grup, després tota la classe pot participar en el debat.

Arguments a favor:

Arguments en contra:

4.4

Activitat: ELS PERQUÈ DE LA CONTRAVIOLÈNCIA

Objectiu

Acceptar que hi ha alternatives a la contraviolència, entre les quals destaca l'estratègia de la no-violència.

Aportacions conceptuals

La **contraviolència** és aquella violència que s'utilitza per respondre a una altra violència. El cas típic són els moviments de guerrilles o de resistència que durant molts anys s'han format per fer front a la violència produïda per l'Estat. De vegades, la contraviolència ha estat fruit d'una situació prèvia d'injustícia. En aquests casos, no totes les violències són iguals de condemnables, i cal diferenciar la violència exercida per l'opressor de la contraviolència de reacció de l'oprimit.

És important tenir present que aquesta activitat no té per objectiu qüestionar les decisions que determinats grups han pres per resistir a actes d'agressió. Encara que podem no compartir-les, cada resposta ha de ser analitzada de manera particular. També cal esmentar que, avui en dia, una de les maneres més efectives que tenen certs governs per desacreditar les reivindicacions d'alguns grups consisteix a assenyalar-los com a "terroristes", fent molt visible la contraviolència i invisibilitzant la violència original exercida per l'Estat.

Com hem vist, hem d'afrontar els conflictes, sense fugir, participant. I tenim una alternativa: fer-ho amb violència o de manera pacífica. La segona opció aposta per afrontar els conflictes sense causar sofriment a les persones. Una acció no violenta compleix les característiques següents:

- Crear una societat més justa i igualitària.
- No tenir enemics als quals derrotar, sinó persones per convèncer.
- Ser un instrument de canvi per a la societat civil, no per a les elits o els poders fàctics o polítics.
- Ser un instrument de participació social, per aprofundir i ampliar la democràcia.

Aportacions didàctiques

Ara formem grups a la classe i ens plantegem: és legítima la contraviolència? És eficaç? Hi ha alternatives? Arguments a favor i en contra.

Arguments en contra de la contraviolència:

L'ús de la violència com a instrument de relació entre les persones afavoreix la part que té una major capacitat per exercir aquesta violència, és a dir, l'Estat i grups armats que hi estan vinculats. Aquests solen ser la part més opressora, tot i que no sempre.

Vivim en un món globalitzat on els mitjans de comunicació tenen la capacitat de fer visible només allò que volen i explicar l'actualitat des d'una perspectiva determinada. Afortunadament, la violència continua despertant rebuig davant de l'opinió pública. Malauradament, els grups de comunicació acostumen a ser molt propers a l'aparell estatal, de manera que les probabilitats que els mitjans de comunicació mostrin la contraviolència (però no la violència original) són molt elevades.

L'ús de la violència va acompanyat de la cultura de la força que la legitima. Aquesta cultura és la que permetrà més endavant que els grups derrotats per mitjans violents puguin fer ús d'aquesta mateixa violència per recuperar el poder perdut. Es legitima així la violència com a instrument polític, i no el diàleg i la participació ciutadana.

Les violències, siguin del tipus que siguin, instauren una cultura de la força que no desapareix amb la signatura dels anomenats "acords de pau". Així, avui Sud-àfrica i El Salvador registren més morts per arma de foc que durant l'apartheid o la guerra civil que van viure, respectivament. Per altra banda, Brasil no viu oficialment una situació de conflicte armat, però pateix més morts per bala que moltes zones declarades en guerra.

Normalment, la contraviolència no ha afavorit una situació més justa que aquella que es va combatre.

Sempre hi ha alternatives no violentes, si hi ha interès per trobar-les.

4.4

ELS PERQUÈ DE LA CONTRAVIOLÈNCIA

La contraviolència és tota aquella violència que s'utilitza per respondre a una altra violència. El cas típic són els moviments de guerrilles o de resistència que durant molts anys s'han format per fer front a la violència produïda per l'Estat. De vegades, la contraviolència ha estat fruit d'una situació prèvia d'injustícia.

Ara formem grups a la classe i ens plantegem: és legítima la contraviolència? És eficaç? Hi ha alternatives? Arguments a favor i en contra.

Arguments a favor:

Arguments en contra:

Conclusions:

4.5

Activitat: HI HA ALTERNATIVES NO VIOLENTES ALS CONFLICTES ARMATS

Objectiu

Comprendre que per acabar amb els conflictes armats cal que les solucions s'adrecin a les causes de base del problema i que aquestes solucions sempre poden ser no violentes.

Aportacions conceptuals

Una vegada assolides les diferències entre els diversos tipus de violència.

Aportacions didàctiques

L'activitat proposada pretén que l'alumne faci l'esforç d'imaginar altres formes de violència que normalment no formen part dels titulars dels informatius. Proposem els casos ja estudiats a l'apartat 1.6 sobre l'Afganistan, Palestina i el Sàhara Occidental. Primer, s'identificarà els diferents tipus de violència i, després, es plantejaran solucions per a cadascun dels problemes que s'hagin trobat. A la taula es donen algunes pistes orientatives:

	Violència directa	Violència estructural	Violència cultural
Afganistan (1992-1996) Violències	Violacions sexuals, impunitat de milicians, extorsions, bandatge a les carreteres, proliferació d'armes, por, amenaces...	Absència d'Estat efectiu, serveis públics quasi inexistents, necessitats bàsiques no satisfetes, dependència exterior...	Masclisme, intolerància religiosa (especialment contra els xiïtes), ús de les armes ben vist...
Alternativa Solucions	Millorar les mesures de protecció, treure poder als senyors de la guerra, desmobilització de combatents, aparell judicial, desarmament...	Reforçament de l'Estat, cobertures bàsiques d'alimentació, salut, educació, habitatge...	Integració de tots els grups identitaris, tolerància a la diferència, esforç educatiu, llibertat per a les dones...

	Violència directa	Violència estructural	Violència cultural
Palestina (1967-2006) Violències	Controls militars israelians, impunitat de soldats i milicians, extorsions, atacs, presoners, moltes armes, por, amenaces...	Feblesa de l'Estat palestí, tallament de carreteres, atur, serveis públics quasi inexistent, necessitats bàsiques no satisfetes, dependència exterior...	Masclisme, intolerància religiosa, ús d'armes ben vist, nacionalisme exloent, colons, militarització societats...
Alternativa Solucions	Final de l'ocupació israeliana, desmobilització de combatents, aparell judicial efectiu, desarmament...	Final de l'ocupació israeliana, reforçament de l'Estat, cobertures bàsiques d'alimentació, salut, educació, habitatge..., sobirania econòmica, política i social...	Integració de tots els grups identitaris, tolerància a la diferència, esforç educatiu, llibertat per a les dones...

	Violència directa	Violència estructural	Violència cultural
Sàhara Occidental (1976-2006) Violències	Repressió als territoris ocupats, no garanties judicials, impunitat soldats i policies, presoners en les dues parts, autoritarisme, amenaça d'ús d'armes...	Absència d'Estat efectiu, serveis públics deficient, necessitats bàsiques no satisfetes, campaments de refugiats, dependència exterior...	Nacionalisme, ús d'armes ben vist, colons, repressió acceptada, demonització de l'altra part...
Alternativa Solucions	Final ocupació marroquina i referèndum d'autodeterminació, assumpció responsabilitats Espanya i ONU, aparell judicial efectiu, alliberament de presoners, desarmament, desmobilització de ex-combatents...	Final ocupació marroquina i referèndum d'autodeterminació, assumpció responsabilitats Espanya i ONU, reforçament de l'Estat, cobertures bàsiques d'alimentació, salut, educació i habitatge, tancament campaments refugiats, sobirania política, econòmica i social...	Reconciliació, reconstrucció positiva de la imatge de l'oponent, integració de tots els grups identitaris, tolerància a la diferència, esforç educatiu...

4.5

HI HA ALTERNATIVES NO VIOLENTES PER ALS CONFLICTES ARMATS

Imagina totes les vies que puguis per solucionar, tant de manera violenta com no violenta, els conflictes estudiats a l'apartat 1.6 sobre l'Afganistan, Palestina i el Sàhara Occidental. Intenta primer identificar els diferents tipus de violència i, després, planteja solucions per a cada problema trobat.

	Violència directa	Violència estructural	Violència cultural
Afganistan Violències			
Alternativa Solucions			
Palestina Violències			
Alternativa Solucions			
Sàhara Occidental Violències			
Alternativa Solucions			

4.6

Activitat: TREBALLADORS PER A LA PAU PER TOT ARREU

Objectiu

Prendre consciència que en tots els conflictes violents hi ha moltes persones i grups que aposten per una resolució pacífica de les disputes.

Aportacions conceptuals

Sempre existeix una alternativa no violenta per respondre als conflictes.

Els personatges i els esdeveniments que han contribuït a la història de la no-violència són molt nombrosos. Tanmateix, estudiar els autors permet comprendre les bases de la lluita no violenta contra les injustícies. Estudiar els escenaris, per altra banda, contribueix a entendre la no-violència com una eina eficaç per combatre injustícies.

Aportacions didàctiques

Proposem una activitat de recerca per als alumnes: estudiar un autor o estudiar un escenari. En línia amb l'objectiu de l'activitat, intentarem que els alumnes no es repeteixin a l'hora d'escollir l'objecte de recerca. Una vegada desenvolupada aquesta, els alumnes poden exposar a classe els resultats, de manera que quedi patent la gran diversitat d'exemples positius que té l'alternativa no violenta d'enfrontar els conflictes.

Entre els autors, recomanem escollir un dels següents: Henry D. Thoreau, Mahatma Gandhi, Lleó Tolstoi i Martin Luther King. Més endavant es mostra una biografia molt curta dels dos primers. Una mostra més àmplia d'aquests i altres autors es pot consultar al llibre *Noviolencia y transformación social* o demanar gratuïtament informació al Centre Delàs: delas@justiciaipau.org.

Entre els escenaris, es poden consultar (subratllats els casos mostrats al quadern de l'alumne) la lluita a Finlàndia contra la Rússia zarista de 1905, la de Dinamarca i Noruega contra l'ocupació nazi (1940); de Txecoslovàquia (1968) i Polònia (1980) contra el control soviètic; contra les dictadures instaurades a El Salvador i Guatemala (1944), Bolívia (1977), l'Uruguai (1983) i Filipines (1986); contra l'*apartheid* a Sud-àfrica (1994); contra la *mili* a Espanya (2002); la lluita del monjo budista Phra Prachak contra la tala il·legal d'arbres per part de les multinacionals de la fusta a Tailàndia; el centre de dones per la pau a Burundi des del 1996; els exemples de resistència no violenta a la màfia al sud d'Itàlia; el moviment de monjos i monges budistes, associacions d'estudiants, dones i drets humans a Cambotja per la pau i la reconciliació; les Dones de Negre a Israel o Belgrad. Un resum de bona part dels escenaris proposats es poden trobar al llibre *Noviolència y transformación social* o a la web www.noviolencia.org/experiencias.htm

Henry D. Thoreau (1817-1862). És considerat el pare de la desobediència civil. Pertanyia al grup d'escriptors anomenat «els transcendentalistes de Concord», que defensaven la idea que tota reforma espiritual, individual o social havia de partir de l'interior de l'ésser humà. Va estar influït per dos grans esdeveniments de la seva època: la guerra dels EUA amb Mèxic (1846-48) i l'expansió de l'esclavitud. Va simpatitzar amb els moviments abolicionistes i va originar l'objecció fiscal, oposant-se al pagament dels impostos amb els quals, segons deia, es finançava la guerra. Thoreau va afirmar que «l'única obligació que tinc dret a assumir és la de fer en tot moment el que consideri correcte» i que hauríem de cultivar més el respecte a la consciència que decideix que no als governs i a les seves lleis, sent abans persones que súbdits. Thoreau no va venir al món per convertir-lo en un bon lloc on viure, com ell mateix va afirmar, sinó per viure-hi. Les visions que es tenen de Thoreau, moltes injustes, són les d'un individualista aïllat, antiurbà i complaent amb el capitalisme. No participava en actes socials o religiosos, no votava, no tenia vicis i portava una vida molt senzilla. Malgrat que es va enfrontar al concepte d'Estat, va reconèixer que no per això estava exempt de complir tots els seus deures com a ciutadà i proïme.

Mahatma Gandhi (1869-1948) és, amb tota probabilitat, l'autor de la no-violència més conegut, admirat i influent. Va ser un home profundament religiós, i la seva doctrina, la Satyagraha, cerca o persistència en la Veritat, fou a la vegada moviment polític i religiós. Un dels conceptes centrals de la filosofia de Gandhi era l'Ahimsa, que literalment significa "no fer mal", encara que Gandhi va estendre aquest significat a mostrar amor o voluntat activa i el rebuig a fer dany o injustícia o permetre que aquestes existeixin, fins i tot pensar-hi com a possibilitats. Va assumir que l'adversari posseeix una racionalitat latent i que, a través de l'exemple i l'acceptació de les

seves derrotes, és possible despertar la seva racionalitat i, per tant, el seu amor. La seva lluita anava contra el mal, no contra el que el comet. Gandhi va condemnar la violència en totes les seves formes i manifestacions. Va afirmar que si el que hem de perseguir és la Pau, aquesta mai es podrà assolir a través de la violència; «la fi està en els mitjans com l'arbre en la llavor»; deia, per concloure, que «es recull exactament el que se sembra». Tanmateix, rebutjava encara amb major contundència la covardia, afirmant que si tingués que escollir entre aquesta i la violència, escolliria aquesta última sense dubtar-ho, i al mateix temps defensava la no-violència com la millor de les maneres de lluitar. D'acord amb Gandhi, el poder de l'imperi britànic a l'Índia, no estava basat tant en la capacitat de violència dels anglesos com en la capacitat de submissió dels indis. Va cridar a la no-cooperació, la deserció a l'exèrcit i la desobediència civil al pagament d'impostos i a les lleis britàniques, afirmant que la virtut cardinal del ciutadà no és l'obediència, sinó la responsabilitat. Això li va suposar un total de 2.089 dies de presó. El seu bon humor i la seva intel·ligència li van servir per posar els mitjans de comunicació i l'opinió pública de part seva. Es va convertir en un personatge cèlebre a Sud-àfrica, on va viure 15 anys, entre 1893-1914, i va liderar la lluita contra les discriminacions racials, reclamant els drets dels indis i el seu reconeixement com a ciutadans britànics. Entre les accions empreses per Gandhi destaquen nombroses mostres d'identitat índia, com portar el khadi indi i utilitzar la filosa. Els nombrosos dejunis que van portar Gandhi al caire de la mort foren un potent mitjà per unir els indis i frenar brots de violència, i també per indignar la població britànica i provocar al seu Govern el replantejament de diverses mesures repressives a les quals Gandhi es va oposar. Fou un humanista abans que nacionalista i va estar inspirat pels més alts ideals del socialisme i la democràcia. Per ell, no era tan important que els britànics perdessin el seu poder com que els indis aprenguessin a mobilitzar-se per participar directament en la gestió dels seus assumptes. No es tractava de la "presa" del poder pel poble, sinó de l'"exercici" del poder pel poble. Els objectius de la seva lluita van incloure, entre d'altres, els "intocables" i el sistema de castes, el fanatisme religiós, l'atur i els casaments de nens.

4.6

TREBALLADORS PER A LA PAU PER TOT ARREU

! Els personatges i els esdeveniments que han contribuït a la història de la no-violència són molt nombrosos, però hi ha alguns autors i fets que, per la seva transcendència, mereixen un estudi particularitzat. Gandhi (a la fotografia) és, probablement, el pacifista més conegut. Però n'hi ha d'altres, com Henry D. Thoreau, Lleó Tolstoi i Martin Luther King.

Abordar la història dels actes i èxits de la no-violència és gairebé tan pretensió com ho pot ser abordar la història de la humanitat. Tanmateix, podem destacar alguns esdeveniments recents, com són la lluita de Dinamarca i Noruega contra l'ocupació nazi (1940); de Txecoslovàquia (1968) i Polònia (1980) contra el control soviètic; contra les dictadures instaurades a Bolívia (1977), l'Uruguai (1983) i Filipines (1986); contra l'*apartheid* a Sud-àfrica (1994), o contra la *mili* a Espanya (2002) per part dels moviments pacifistes i antimilitaristes, o la feina feta per les Dones de Negre a Israel (contra l'ocupació de Palestina) o a Belgrad (contra la violència a l'ex-Iugoslàvia).

Tria un dels autors o esdeveniments mencionats i fes una petita recerca sobre les seves aportacions més importants.

4.7

Activitat: LA PARTICIPACIÓ PERSONAL: EL CONSUM PER A LA PAU

Objectiu

Entendre que la guerra no és un fenomen aliè a les nostres vides i conductes i que la participació individual i col·lectiva és necessària per construir un món menys violent.

Aportacions conceptuals

Sovint pensem que nosaltres, de manera individual, no podem fer res per evitar les guerres. Tanmateix, hem de saber que aquestes guerres són finançades per estats i per companyies comercials, i que podem tenir repercussió en els dos camps.

Sabies que algunes empreses multinacionals han estat involucrades en guerres? Algunes han finançat o han donat suport a grups que estaven barallant-se. Si comprem els productes que aquestes empreses han fabricat, estem col·laborant, d'alguna manera, amb el negoci de la guerra.

Com podem participar responsablement? Hi ha, com a mínim, dues maneres diferents de fer-ho: una, practicant l'anomenat **consum responsable**. Dos, exercint la **ciutadania de manera participativa i crítica**. Per aconseguir-ho, necessitem una reflexió prèvia que potser durarà molt de temps. El debat és necessari per a aquesta interiorització dels problemes. Tenir accés a una informació independent resulta, per altra banda, el punt d'origen de tot el procediment. Abordem cadascun d'aquests assumptes:

Consum responsable:

A. El consum auster

El nostre model de consum provoca que el nostre dia a dia depengui del consum de determinats béns que d'alguna manera estan relacionats amb dinàmiques bèl·liques, la destrucció o la no-sostenibilitat mediambiental o les violacions

dels drets humans. Per això, és urgent no consumir aquests productes més enllà de l'estrictament necessari i buscar alternatives més respectuoses. Un sobreconsum d'energia, per exemple, demanarà més petroli, gas, carbó, urani... Un canvi freqüent d'aparell informàtic o de telefonia mòbil demanarà més coltan, aliatge que s'utilitza per a les bateries i que presenta unes condicions d'explotació estretament lligades als conflictes armats de la República Democràtica del Congo, principal productora mundial.

B. El consum crític de béns

Per una banda, hi ha béns que són absolutament innecessaris per viure i que, lamentablement, tenen unes condicions de producció que ajuden a la perpetuació de certs conflictes. Els diamants, per exemple, són productes que només serveixen per al luxe i l'ostentació. Tanmateix l'estructura d'explotació i producció d'aquest producte ha estat implicada directament en les guerres d'alguns països, com Libèria, Sierra Leone o Angola.

Un segon aspecte és el consum selectiu de fabricants i marques de productes. Algunes empreses han donat proves d'una falta de respecte vers els drets laborals dels treballadors i/o dels drets humans de les poblacions afectades per la cadena d'explotació de les matèries primeres del producte o de la seva fabricació i comercialització. <http://www.ropalimpia.org/includes/index.php>

Finalment, hi ha grups que garanteixen que els productes que comercialitzen han estat produïts amb totes les garanties laborals. El **comerç just** garanteix un mínim de set principis: 1. Salari i condicions de treball dignes; 2. Beneficis destinats a satisfer les necessitats bàsiques de les comunitats locals; 3. Res respecte pel medi ambient; 4. Absència d'explotació infantil; 5. No discriminació entre homes i dones; 6. Funcionament participatiu/cooperatiu, i 7. Relació comercial a llarg termini.

C. El consum crític de béns financers

Els bancs i les caixes d'estalvi també inverteixen en indústries d'armament. En dipositar els nostres diners en segons quines entitats financeres, donem suport a aquestes inversions. Els nostres estalvis serviran per mantenir la indústria militar en una posició capdavantera.

Exercici d'una ciutadania participativa i crítica

Una ciutadania crítica i participativa pot ser exercida de dues maneres: per omissió o per comissió. La primera consisteix a no col·laborar en processos que fomentin la guerra, com els que s'expliquen a l'apartat anterior. La segona, al contrari, consisteix a actuar intencionadament per desestabilitzar aquests processos.

Quan els actes que comentem van en contra de la llei, tenim el que s'anomena un acte de desobediència civil. Aquest consisteix a evidenciar una injustícia a través de la desobediència de la llei que l'empara. Es tracta d'un acte voluntari, intencionat i conscient de bon ciutadà. Té un caràcter no violent, públic i pedagògic, i persegueix un bé col·lectiu respectant les normes de la societat. El desobedient accepta les conseqüències dels seus actes. L'objecció fiscal, o la negativa a participar en la guerra a través dels impostos, representa un acte de desobediència civil.

Com informar-se?

Encara que la societat actual s'autodenomina sovint la "societat de la informació", resulta pretensions assegurar que estem ben informats. És cert que a través dels mitjans convencionals de comunicació, de mitjans alternatius i de les enormes opcions que hi ha a Internet podem trobar qualsevol tipus de informació. Tanmateix, per diferenciar la informació contrastada de la que no ho està, o per obtenir una opinió personal dels esdeveniments, es requereix debat i reflexió. I el nostre model de vida no ens deixa massa temps per a aquestes tasques.

Aportacions didàctiques

Proposem una sèrie d'activitats de recerca, per aprofundir en el concepte de consum responsable:

Per a l'activitat sobre els criteris que poden ajudar a ser un consumidor responsable, s'intentarà que els alumnes proposin tantes idees com sigui possible. L'objectiu no es troba tant en el fet d'aconseguir una llista exhaustiva de criteris sinó de debatre i reflexionar sobre cada un d'ells.

Es poden trobar pistes a la web de la campanya “Boicot Preventiu”, vinculada a l’Observatori del Deute en la Globalització, de la Universitat Politècnica de Catalunya: www.boicotpreventiu.org

Les dades per a l’activitat d’investigació sobre les inversions en empreses militars per part de les entitats financeres espanyoles, tant de volum d’inversions com de tipus d’armament, es poden trobar a la pàgina web del Centre Delàs, de Justícia i Pau: www.justiciaipau.org/centredelas

Tant la teoria com el aspectes més pràctics de l’objecció fiscal estan detallats a la web <http://justiciaipau.org/siof/cteoria.htm>

Finalment, algunes pistes sobre com podem estar ben informats de la violència que passa al món, podrien ser les següents:

- Fent un esforç per diferenciar els diferents tipus de violència (directa, estructural i cultural) per reflexionar-hi posteriorment.
- Intentant entendre les causes dels problemes i intentant pensar en possibles solucions no violentes, que sempre n’hi ha.
- Aprenent d’altres cultures i mirades. Els immigrants ens ofereixen una gran varietat de possibilitats, no cal viatjar lluny per conèixer el món i aprendre’n.
- Evitar no caure en estereotips, tan comuns a la nostra societat (masclismes, racismes, percepcions sobre altres religions i comunitats, presumptes terrorismes...).
- Contrastant les informacions de diaris, canals de televisió i ràdio que no pertanyen a un mateix grup de comunicació.
- Fent ús de mitjans alternatius de comunicació i d’Internet.
- Col·laborant amb algun grup que analitzi els problemes locals i/o mundials i que proporcioni alternatives, sigui una ONG, un moviment social o una associació de veïns.
- Acudint a xerrades i altres actes que promouen el debat i la reflexió sobre la violència.

Per a aquesta activitat, cal que cada grup escrigui les seves conclusions en un paper per presentar-les a la resta de la classe.

4.7

LA PARTICIPACIÓ PERSONAL: EL CONSUM PER A LA PAU

❗ Sabies que algunes empreses multinacionals han estat involucrades en guerres? Algunes han finançat grups armats o hi han donat suport. Si comprem els productes que aquestes empreses han fabricat a través de mesures violentes, estem col·laborant, d'alguna manera, amb el negoci de la guerra.

❓ Com podríem ser consumidors responsables, de manera que no fomentéssim les guerres amb el nostre consum? Fes una llista dels criteris que et poden ajudar a ser un consumidor responsable, per decidir quins productes i quines marques hauríem d'evitar. Pots ajudar-te mirant la pàgina web www.boicotpreventiu.org. Però no et limitis només a aquesta font d'informació!

❓ Els bancs i les caixes d'estalvi també inverteixen en indústries d'armament. Quan dipositem els nostres diners en aquestes entitats financeres, els donem suport. Mira la pàgina web del Centre Delàs, de Justícia i Pau (www.justiciaipau.org/centredelas). Quins bancs inverteixen en armes a Espanya? Quines armes es fabriquen amb aquests diners?

❓ Fes una petita recerca: què es l'objecció fiscal?

❓ Com hauràs comprovat, al món passen moltes coses relacionades amb la guerra de les quals no ens adonem, malgrat que nosaltres també tenim a veure amb aquests processos. Fes un grup amb altres tres companyes o companys. Feu un debat: com creieu que podeu estar ben informats del que passa al món? Cal escriure les conclusions en un paper per presentar-les a la resta de la classe.

PER APROFUNDIR MÉS

Bibliografia

- * FISAS, V. (1998): *Cultura de Paz y Gestión de Conflictos*. Barcelona, Icaria.
- * GALTUNG, J. (1998): *Tras la Violencia, 3R: Reconstrucción, Reconciliación, Resolución*. Bilbao-Guernika, Bakeaz-Gernika Gorgoratz.
- * SEDKY-LAVANDERO, J. (1999): *Ni un solo niño en la guerra*. Ed. Icaria,
- * LEDERACH, J. P. (1998): *El ABC de la paz y los conflictos*. Madrid, Catarata.
- * OLIVERES, A. (2006): *Un món nou*. Barcelona, Angle.
- * OLIVERES, A. (2004): *Contra la fam i la guerra*. Barcelona, Angle.
- * ORTEGA, P. I POZO, A. (2005): *Noviolencia y transformación social*. Barcelona, Icaria.
- * TORTOSA, J. M. (2000): "Guerras por la identidad: de la diferencia a la violencia", en AGUIRRE, M., T. FILESI Y M. GONZÁLEZ (eds.): *Globalización y Sistema Internacional. Anuario CIP 2000*. Barcelona, Icaria.
- * BANDA, A (2002): *La cultura de paz*. Barcelona, Intermón-Oxfam.
- * LÓPEZ MARTÍNEZ, MARIO (2001): "La noviolencia como alternativa política", en FCO. A. MUÑOZ MUÑOZ, *La Paz Imperfecta*. Granada, Editorial de la Universidad de Granada, p. 181-251.
- * CASCÓN, PACO (2000): *Qué es bueno saber sobre los conflictos*, Cuadernos de pedagogía núm. 287, p. 57-60.

Recursos web

- * www.justiciaipau.org/centredelas/
- * www.noviolencia.org
- * www.pangea.org/edualter

- * www.pangea.org/sedupaz
- * www.armasbajocontrol.org
- * www.hrw.org/spanish/
- * www.pcr.uu.se/database/index.php

Pel·lícules

- * GOLDBERG, B. Z. I ALTRES (2002): *Promises*, EUA, DeAPlaneta.
- * MOORE, M. (2002): *Bowling for Columbine*, EUA, Alliance Atlantis & United Artists.

A les escoles catalanes, els joves estudien els successius conflictes que ha conegut el nostre país, especialment la Guerra Civil. Coneixen els principals trets de les dues guerres mundials i la violència perpetrada durant la Guerra Freda no els és desconeguda. Poques vegades, però, se'ls parla dels conflictes armats que avui en dia es cobren milers de vides humanes, destrossen ciutats senceres i amenacen seriosament el medi ambient. Pocs estudiants són capaços d'enumerar alguns dels països que en els últims anys, o fins i tot actualment, pateixen guerres. Són encara menys nombrosos els estudiants que saben explicar les causes i les realitats d'aquestes guerres. És curiós que això succeeixi precisament quan els mitjans de comunicació ens informen més que mai i en temps real del que passa arreu del món.

